

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ;
ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΦΑΙΡΕΘΕΙΣΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ
Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΤΡΙΚΟΡΦΩΝ
(ΘΕΡΟΣ ΤΟΥ 1825)

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Δ' ΤΟΠΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΑΡΚΑΔΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
(Τρίπολις - Δημητσάνα, 1-3 Νοεμβρίου 2013)

ΤΟΜΟΣ Α'

ΑΘΗΝΑΙ 2017

ΑΝΑΤΥΠΟΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Δρ Ιστορικός - Όθωμανολόγος

Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ;
ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΦΑΙΡΕΘΕΙΣΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ
Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΤΡΙΚΟΡΦΩΝ
(ΘΕΡΟΣ ΤΟΥ 1825)

Ἡ ἰδέα γιὰ τὴ συγγραφὴ τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης γεννήθηκε ὅταν, κατὰ τὴ διάρκεια ἔρευνας τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 2011 στὰ Ὄθωμανικὰ Πρωθυπουργικὰ Ἀρχεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν Πελοπόννησο στὴν Ὄθωμανοκρατία, ἐντοπίσαμε τὸ χειρόγραφο μὲ ταξινομικὸ ἀριθμὸ HAT.893.39416. Πρόκειται γιὰ μία ἔκθεση (*arīza*) ὑποβληθεῖσα στὸν μεγάλο βεζίρη, στὸ ἄνω τμῆμα τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἰδιόχειρη σημείωση τοῦ σουλτάνου (*hatt-ı hümayūn*). Τὸ χαρτὶ ἔχει διαστάσεις 21,5x17,3 ἐκ. καὶ τὸ κείμενο ἀναπτύσσεται σὲ 35 στίχους σὺν μία σφραγίδα στὸ κάτω ἀριστερὸ μέρος. Φέρει δύο μεταγενέστερες σημειώσεις ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ περιθωρίου (*der kenār*): Αὐτοκρατορικὴ Γραφὴ Νοῦμερο 55 (*Hatt-ı Hümayūn Numro 55*) καὶ Κιβώτιο 162 (*Şandık 162*). Ἡ γλώσσα εἶναι ἡ Ὄθωμανικὴ Τουρκικὴ καὶ ἡ γραφὴ *tenkī*‘ στὸ σουλτανικὸ ση-

Ἐπιθυμοῦμε ἀπ’ αὐτὴν τὴ θέση νὰ ἐκφράσουμε ἐγκάρδιες καὶ εὐκρινεῖς εὐχαριστίες στοὺς: δρᾶ Χαράλαμπο Δενδρινὸ καὶ Μιχαὴλ Κωνσταντίνου-Ρίζο γιὰ τὶς πολὺτιμες παλαιογραφικὲς παρατηρήσεις τους, στοὺς δρᾶ Edhem Eldem καὶ δρᾶ Bora Keskiner γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὀθωμανικοῦ ΧΦ καὶ τὶς χρήσιμες ὑποδείξεις τους, καὶ στὴ φιλόλογο Εὐσταθία Λιακοπούλου, ἡ ὁποία δέχθηκε ἐκθύμως νὰ διαβάσει τὸ δοκίμιο. Ἀσφαλῶς, τυχὸν ἀβλεψίες, παραλείψεις καὶ λάθη βαραίνουν ἀποκλειστικὰ τὸν γράφοντα. Ἰδιαίτερες χάριτες ὀφείλουμε στὶς ὑπαλλήλους τοῦ Ἀρχείου Ἱστορικῶν Ἑγγράφων τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Ἄννα Κάνδια, Ρεγγίνα Κατσιμάρδου καὶ Ἑλένη Κατσαδοῦρη, γιὰ τὴν προθυμία καὶ τὸν ἐπαγγελματισμὸ τους, καθὼς καὶ στοὺς: Κρίστου Ἐμίλιο Ἰωαννίδου, Muzaffer Malkos, καὶ τὴ γραφίστρια Νικολέττα Σέρρα γιὰ τὴν πολὺπλευρὴ στήριξη τοῦ ἐγχειρήματος.

μείωμα, καὶ *nesih* στὸ κυρίως μέρος. Τέλος, φέρει τὴ χρονολογία 23 Zū'l-hicce 1240 (08.08.1825). Ὡς ἐκ τούτου, τεκμαίρεται ὅτι ὁ μεγάλος βεζίρης στὸν ὁποῖο ἀπευθυνόταν ἦταν ὁ Μπεντερλί Μεχμέτ Σελίμ Σιρί Πασάς (Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa, 14.09.1824-24.10.1828)¹ καὶ σουλτάνος ὁ Μαχμούτ Β' (1808-1839).

Ἡ ἔκθεση ἀναφέρεται στὶς κινήσεις τοῦ Ἱμπραήμ, ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη ποὺ συνήφθη στὰ Τρίκορφα τὴν 23^η Ἰουνίου 1825. Γίνεται ρητὴ ἀναφορὰ σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Θεόδωρου Κολοκοτρώνη γιὰ τὴν ἐν λόγῳ μάχῃ, ἡ ὁποία, ὕστερα ἀπὸ κάποια πορεία, ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ Ὁθωμανοῦ συντάκτη. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἔκθεση ἐπιχειρήσεων ποὺ ἀπὴρθυνε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὴ Βυτίνα στὸ «Υπουργεῖον τῶν Πολεμικῶν» (Υπουργεῖον τοῦ Πολέμου) στὸ Ναύπλιο, μὲ ἡμερομηνία 26 Ἰουνίου 1825. Στὴν παροῦσα ἐργασία θὰ ἐξεταστεῖ ἡ στοιχειοθέτηση ὑπόθεσης κατασκοπίας βάσει τῆς ὑπομνηματισμένης ἔκδοσης τῶν δύο συνδεδεμένων ἱστορικῶν τεκμηρίων (Παράρτημα Α, Β).

Τὸ εἶδος τῶν *'arīza* ἀνήκει στὶς ἐνημερωτικὲς ἀναφορὲς ποὺ ὑποβάλλονται ἀπὸ κατώτερο ὑπάλληλο πρὸς τὴν κεντρικὴ κυβέρνησις καὶ κατατάσσεται στὶς ἐπίσημες γραπτὲς πρωτογενεῖς πηγές. Πιὸ συγκεκριμένα, τὸ ὑπὸ ἐξέταση ἔγγραφο ἐμφανίζεται ὡς ὑπόμνημα ποὺ ὑποκαθιστᾷ ἔκθεση (*'arīza yerine geçen kâ'ime*), καθὼς ὁ συντάκτης τοῦ ἀναφέρει ρητῶς τὸν ὄρο *'arīza* στὸ κυρίως μέρος τοῦ κειμένου (στίχ. 24, 30), ἐνῶ ὁ σουλτάνος τὸ χαρακτηρίζει στὴ σημείωσή του ὡς ὑπόμνημα (*kâ'ime*, στίχ. 2)². Ὡστόσο, κρίνοντας ἀπὸ τὴ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενό του καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ὑπομνήματα ὑπῆρξαν ἔγγραφα συνταχθέντα ἀπὸ ἀνώτερα κλιμάκια ἀπευθυνόμενα σὲ χαμηλότερα, καταλήγουμε στὸ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφο εἶναι μία ἔκθεσις. Σὲ αὐτὰ τὰ ἔγγραφα, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίκληση στὸν Θεὸ (*da'vet, invocatio*), γράφονταν οἱ τιμητικοὶ τίτλοι (*elkâb, inscriptio*) τοῦ παραλήπτη τῆς ἔκθεσης. Ἀκολουθοῦσε ἡ χαιρετιστήρια εὐχὴ (*du'â, salutatio-benedictio*), ἡ ὁποία κατὰ

1. Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar. Türkiye (1074-1990)*, τόμ. 2 (3^η ἐπανημένη ἔκδοσις, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005), σ. 975, ἀρ. 175. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Nuri Akbayan – Seyit Ali Kahraman – Yücel Demirel (ἐπιμ.), τόμ. 6 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), σ. 1755.

2. Κατὰ τὸν δέκατο ἑνατο αἰῶνα οἱ δύο ὄροι συχνὰ χρησιμοποιοῦνταν ἐναλλακτικά, Mübahat S. Kütükoğlu, 'Osmanlı Diplomatiğinde Birbiri Yerine Geçen Belgeler: Arıza-Kaime, Tahrirat-Şukka', *Osmanlı-Türk Diplomatiği Semineri (30-31 Mayıs 1994)*. *Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Araştırma Merkezi (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1995), 91-112. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)* (İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1998), σσ. 275-277, 371-372. Ἐνίοτε, στὰ κείμενα τῶν *'arīza* ἐνδέχεται νὰ ἀπαντᾷ καὶ ὁ ὄρος *'arż-ı hâl* (ἐδῶ στίχ. 33), M. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, ὁ.π., σ. 322.

τὴν ἐποχὴ τῆς σουλτανείας τοῦ Μαχμούτ Β΄ συρρικνώθηκε ἢ ἔπαψε ἐντελῶς νὰ ἐμφανίζεται. Τὸ κυρίως μέρος τῆς ἔκθεσης ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τῆς ὑπόθεσης (*nakl-iblāğ-taşrīh, narratio-expositio*). Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἐκθέτονταν πληροφορίες γιὰ ἓνα ζήτημα, ἐκφράζονταν εὐχαριστίες γιὰ ἓναν διορισμὸ ἢ παράπονα γιὰ κάποια ἀδικία. Ἡ ἔκθεση ἔκλεινε (*hātime*) μὲ συνήθη φρασεολογία γιὰ τὴν ἐξουσία τοῦ κραταιοῦ ἡγεμόνα. Ἀπὸ τὸν δέκατο ἔνατο αἰῶνα κ.έ. σημειωνόταν καὶ ἡ ἡμερομηνία σύνταξης (*ta'rīh, datatio*). Οἱ ἐκθέσεις ἦταν ὑπογεγραμμένες (*imzā'*) καὶ σφραγισμένες μὲ τὴ σφραγίδα (*mühr*) τοῦ συντάκτη στὸ κάτω ἀριστερὸ μέρος³. Στὴν περίπτωση τοῦ ἐκδιδόμενου χειρογράφου ἡ ὑπογραφή λανθάνει καί, λόγῳ τῆς δυσανάγνωστης σφραγίδας, δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε τὴν ταυτότητα τοῦ συντάκτη. Ἡ πραγματευόμενη ὑπόθεση ἀναπτυσσόταν σὲ κείμενο τὸ ὁποῖο κάλυπτε συνήθως τὸ κάτω τμῆμα τοῦ χαρτιοῦ, ἀφήνοντας περιθώρια: (α) γιὰ τὶς σημειώσεις τοῦ μεγάλου βεζίρη πρὸς τὸν σουλτάνο ἐν εἴδει σύνοψης τοῦ ζητήματος (*telhīs*) καὶ (β) γιὰ τὴν ἀπόφαση/ἐντολὴ τοῦ ἴδιου τοῦ σουλτάνου ἐπ' αὐτοῦ (*ḥaṭṭ-i hümayūn*).

Ἀπόδοση στὴν Ἑλληνικὴ τοῦ ΧΦ Ḥaṭṭ-i Hümayūn HAT.893.39416

Αὐτὸς (ὁ Θεὸς)

Τὸ δελτίο τῆς μετάφρασης μαζί μὲ τὸ παρὸν ὑπόμνημα τοῦ ἀναφερθέντος βαλὴ διαβάστηκε ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατορικὴ μου Ἀρχή. Ἡ μάχη τοῦ ρηθέντος Ἱμπραήμ Πασᾶ μὲ τὸν ἀναθεματισμένο, ὀνόματι Κολοκοτρώνη, ἀναφέρθηκε σὲ κάποια ἐνημερωτικὰ δελτία ὀλίγῳ πρότερον. Ὅμως εἶναι ἄξιο προσοχῆς τὸ ὅτι ὁ μνημονευθεὶς (βαλὴς) δὲν παρέμεινε σὲ ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἀλλὰ ἐπέστρεψε στὸ Ναβαρῖνο. Ἄραγε ἀναγκάστηκε (νὰ προβεῖ σὲ αὐτὴν τὴν κίνηση) βεβιασμένα ἀπὸ τὴν ἔλλειψη προμηθειῶν καὶ ἄλλων κονδυλίων γιὰ τὸ ὑπὸ τὶς διαταγὰς τοῦ στρατεύμα ἢ ἐξαιτίας κάποιου ἄλλου λόγου; Ὅπως καὶ νὰ ἔχει, αὐτὸ παραμένει ἄγνωστο, καθὼς δὲν ἔχει ληφθεῖ ἀλληλογραφία ἀπὸ τὸν ἀναφερθέντα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος.

Ἐξοχότατε, ἐλεήμονα, ὑψηλότατε, εὐμενῇ, εὖσπλαχνε, εὐεργέτη, πολὺγάθε, μεγάλθυμε Ἀφέντη μου, Μεγαλειότατε Σουλτάνε μου, ὡς ἀρμόζει στὴ δουλεία μου καὶ σύμφωνα μὲ ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ ὑπηρεσία μου, φροντίζοντας γιὰ τὴν ἐξακρίβωση καὶ τὸν προσδιορισμὸ τῶν μαχῶν καὶ τῶν ἄλλων γεγονότων ποὺ λαμβάνουν χώρα στὸν Μοριά, (ἀναφέρω ὅτι) τὰ ἐπικουρικά, κατὰ βάση, στρατεύματα τῶν ἄθλιων κακούργων, ἀκόμα κι ἂν φτάσουν ἐπ' αὐτὴν τὴν πε-

3. Μ. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili* ὁ.π., σσ. 321-324.

ριοχή, δηλαδή τὸ κάστρο τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Μεσολογγίου, μέχρι τὴν Ἀθήνα καὶ καταλάβουν καὶ ὑποτάξουν ὁλόκληρο τὸ Νησί τοῦ Μοριά, καὶ πάλι, ἂν αὐτὰ τὰ δύο μέρη, ποὺ ἐποφθαλμιοῦν, βρεθοῦν στὰ χέρια τους, ἔχοντας ὀχυρωθεῖ ψοφοδεεῖς (μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα) στὸ ἀπόκρημνο Διάσελο⁴, δὲν ὑπάρχει πιθανότητα νὰ μποῦν σὲ κάποιου εἶδους τάξη (νὰ συστήσουν τακτικὸ στρατό). Καθὼς εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ ὑποθέσεις δὲν θὰ ἐξελιχθοῦν ἔτσι, ὁ εὐσπλαχνος ἐξοχότατος ἐλ-Χατζ Ἰμπραήμ Πασάς, ὁ ἔχων τὸ ἱερὸ καθῆκον νὰ τελεῖ εἰσέτι βαλῆς τῆς Μέκκας καὶ τοῦ Μοριά, ἐρευνώντας ἐνδελεχῶς καὶ διορθώνοντας τὴν κατάστασι τῶν καταραμένων λήσταρχων ποὺ βρίσκονται στὸ Ναύπλιο καὶ τὴν ἐνδοχώρα του, προηγουμένως ἀναχώρησε ἀπὸ τὸ Ναβαρίνο καὶ κατὰ μῆκος τῆς πορείας του κατέστρεψε κωμοπόλεις καὶ χωριά. Ἐξακριβώθηκε ἀπὸ τίς προφορικὲς δηλώσεις κάποιων γλωσσῶν (αἰχμαλώτων) ποὺ συνελήφθησαν παρὰ τὰ Σάλωνα ὀλίγω πρότερον ὅτι ἀναχώρησε πρὸς τὴν κωμόπολι τῆς Τριπολιτσᾶς, ἀπ' ὅπου ἔφυγε, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψή της ἀπὸ τοὺς ἀπίστους ποὺ βρίσκονταν ἐντὸς της, καθὼς δὲν ὑπῆρχε μέρος νὰ ὀχυρωθεῖ. Κατόπιν τούτου, ὁ ρηθεὶς ἐξοχότατος, ὡς ἀπαιτοῦσε ἡ περίστασι, ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐπέστρεψε καὶ ἀναχώρησε ἐκ νέου γιὰ τὸ Ναβαρίνο. Ἡ ἐπιστολὴ ποὺ ἔγραψε πρὸς τοὺς λήσταρχους τοῦ Ναυπλίου ὁ ἐπάρχατος Κολοκοτρώνης, ἡ ὁποία ἀναφέρει μὲ ποιὸν τρόπο πολέμησε (ὁ βαλῆς) μὲ ἀληθινὴ ἀφοσίωσι στὴν τοποθεσίᾳ Τρίκορφα, ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, καὶ πῶς νίκησε τὸν τρισκατάρατο ἀρχηγὸ τῶν ἄτακτων ληστῶν, πέρασε μὲ κάποιον πλάγιό τρόπο (μέσον) στὰ χέρια τοῦ Αὐστριακοῦ κομαντάντε, ὁ ὁποῖος ἔδωσε ἓνα ἀντίγραφό της στὸν δοῦλο τοῦ καπουντὰν πασᾶ κι ἐκεῖνος, μὲ τὴ σειρά του, ἀπέστειλε στὸ ταπεινὸ μου πρόσωπο τὸ ἀντίγραφο τῆς μετάφρασής του, γιὰ νὰ ὑποβληθεῖ τὸ περιεχόμενό του πρὸς ἐνημέρωσι στὸν εὐεργέτη (σουλτάνο). Αὐτὸ τὸ ἀντίγραφο ἐσωκλείεται στὴ δουλικὴ ἔκθεσή μου, ποὺ ὑποβάλλεται ἐνώπιον τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑψηλότητάς του (τοῦ μεγάλου βεζίρη). Σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀναφερθείσας μετάφρασης, παρόλο ποὺ πλείστοι ὅσοι ἐξευτελισμένοι, ἄνευ ὁρίου κατατροπωμένοι καὶ τραπέντες σὲ φυγὴ ἀντάρτες ἔφτασαν στὸν Ἄδη καὶ ἀφανίστηκαν, ὁ προαναφερθεὶς ἐξοχότατος Ἰμπραήμ Πασάς, γιὰ ἄγνωστο λόγο, δὲν παρέμεινε στὴν Τριπολιτσά, ἀλλὰ ὀπισθοχώρησε πάλι πρὸς τὸ Ναβαρίνο. Μία ὁμάδα τεσσάρων χιλιάδων μιαρῶν ἐρπετῶν μὲ πέντε-ἕξι καπεταναίους ἀπὸ τοὺς Ρουμελιῶτες ἀντάρτες, ποὺ βρίσκονταν στὸν Μοριά ὡς ἀπαραίτητη δύναμι τῶν ἀπίστων, πέρασε πρὸς τὰ Σάλωνα γιὰ νὰ συνδράμει στὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ προσχώρησε στοὺς συγκεντρωμένους ἀπίστους καί, ἔνεκα τούτου, ὡς ἀσφαλῶς συνάγεται ἀπὸ τὸ

4. Αὐχένος τοῦ Μαινάλου, περίπου 1 χλμ. ΒΔ τῆς Ἀλωνίσταινας, ἀπ' ὅπου περνάει ἡ ὁδὸς Ἀλωνίσταινας-Βυτίνας.

περιεχόμενό της (τῆς ἐπιστολῆς), τρεῖς χιλιάδες ἄτομα ἀποσχίσθηκαν καί, ὅπως δηλώθηκε στήν ἄλλη ἐκθεσή μου, ἦρθαν μέ τὸν καταχθόνιο σκοπὸ νὰ πατήσουν τὸν ἀφοσιωμένο στρατό. Καὶ πάλι οἱ προφορικὲς δηλώσεις τῶν γλωσσῶν τῶν ζωντανῶν συλληφθέντων ἀπὸ τοὺς προαναφερθέντες ἀπίστους ἐκφράζουν καὶ μνημονεύουν ὅτι μέ τὴ δόξα τοῦ Ὑψίστου ἠττήθηκαν καὶ ὑποτάχθηκαν κατεστραμμένοι καὶ μάλιστα ὅτι οἱ ἄπιστοι διακόμισαν τοὺς τραυματισμένους καὶ τοὺς ἀρρώστους μέ κάποια ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τους, πού εἶχε ἀφήσει ὁ προαναφερόμενος (βαλῆς) στήν Τριπολιτσά.

Αὐτὴν τὴν ταπεινὴ ἀναφορὰ τοῦ δούλου σας πῆρα τὸ θάρρος νὰ ὑποβάλω στὸν ἡγεμονικὸ τόπο λήψης ἀποφάσεων ἐπὶ σημαντικῶν ζητημάτων. Εἶθε ὁ Ὑψιστος νὰ ἐπιτρέψει νὰ μᾶς τιμήσει ἅμα τῇ ἀφίξει της ἡ ἐδραία ἐντολὴ καὶ τὸ πρόσταγμα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν σὲ ἐκεῖνον ἐξ οὗ ἡ διαταγὴ (δηλ. ἐκεῖνον πού ἡ ὑψηλότητά του ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διατάζει).

Τὴν 23^η Ζουλχίτζε 1240 (8 Αὐγούστου 1825).

Τὸ γλωσσικὸ ὕφος τοῦ κειμένου, ἀναφορικὰ τόσο μέ τοὺς βαρεῖς χαρακτηρισμοὺς κατὰ τῶν επαναστατημένων Ἑλλήνων, ὅσο καὶ μέ τὶς ἐκφράσεις σεβασμοῦ, δουλοπρέπειας καὶ ἀβρότητας πρὸς τὸν σουλτάνο, εἶναι σύνηθες σὲ τέτοιου εἶδους ἐκθέσεις. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτο σκέλος, σημειώνουμε τὶς ἀκόλουθες ὑποτιμητικὲς καὶ προσβλητικὲς ἐκφράσεις: ἀναθεματισμένος (Κολοκοτρώνης) (*mel' ūn*, στίχ. 2, 19), ἄθλιοι κακοῦργοι (*uṣṣāt-i mahzūle*, στίχ. 8), καταραμένοι λήσταρχοι (*melā' in sergerdegān*, στίχ. 12), ἀρχηγὸς τῶν ἄτακτων ληστῶν (Κολοκοτρώνης) (*sergerde-i eṣkiyā*, στίχ. 19), ἐπάρατος (Κολοκοτρώνης) (*la' in*, στίχ. 20), λήσταρχοι τοῦ Ναυπλίου (Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου) (*Anaboli sergerdeleri*, στίχ. 20), ἐξευτελισμένοι ἀντάρτες (*eṣkiyā-yi mahzūle*, στίχ. 23), ἀντάρτες (*eṣkiyā*, στίχ. 26), ἔντομα, ἐρπετά, μιὰ ζώφια (*haṣerāt*, στίχ. 27) καὶ καταχθόνιος σκοπὸς (*niyyet-i fāsīde*, στίχ. 29). Αὐτὴ ἡ φρασεολογία γιὰ τοὺς στασιαστὲς θεωρεῖται ἀναμενόμενη ἀπὸ τὸ κυρίαρχο κράτος, ὁ ἡγεμόνας τοῦ ὁποῖου διατηροῦσε τὸ ἀξίωμα τοῦ χαλίφη, δηλαδὴ τοῦ προστάτη τῆς ἀπανταχοῦ μουσουλμανικῆς κοινότητος. Αὐτὸ ἴσχυε ὕστερα καὶ ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ γνωμοδότησης βάσει τοῦ Ἱεροῦ Νόμου (*fetvā*) τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1821, πού ἐπέτρεπε τὴν ἐξολόθρευση καὶ τὸν ἐξανδραποδισμό τῶν Ἑλλήνων επαναστατῶν κατὰ τοῦ ἰσλαμικοῦ κράτους καὶ τὴν λαφυραγώγησιν τῶν περιουσιῶν τους⁵. Ὑπὸ τὸ ἴδιο πρίσμα τῆς ἐχθρότητας ἐξετάζεται καὶ ἡ

5. ΧΦ MD 239, σ. 39, Hüküm 150, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, ἐκδομένο στὸ Fatih Tayfur, *Osmanlı Belgeleri Işığında 1821 Rum İsyanı ve Buna Karşı Oluşan Tepkiler* (ἀ δημοσίευτη μεταπτυχιακὴ διατριβή, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2003), σσ. 128-9, νί. Γιὰ τὴ διαδικασία τῆς ἐκδόσεως γνωμοδοτήσεων σχετικὰ μέ τὴν ἀποστολὴ στρατιωτικοῦ σώματος κατὰ τῶν επαναστατημένων στήν Πελοπόννησο βλ. τὴ σχετικὴ ἀναφορὰ στὸ ἔργο

ἀναφορὰ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη στὸν Ἰμπραήμ Πασὰ μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ «ὁ σκαταράπισ ἐπὶ κεφαλῇς των» (Παράρτημα Β, φ. 1^ν, στίχ. 1).

Οἱ ἐκφράσεις σεβασμοῦ πρὸς τὶς πολιτειακές, πολιτικές καὶ στρατιωτικές ἀρχές, οἱ ὁποῖες ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὸ αὐστηρὸ αὐτοκρατορικὸ πρωτόκολλο καὶ τὴν ἐτικέτα, περιλαμβάνουν τὶς ἀκόλουθες: (α) πρὸς τὸν σουλτάνο: εὐδαίμων/ἐξοχότατος (*devletlî*, στίχ. 7), ἐλεήμονας (*ināyetlî*, στίχ. 7), ὑψηλότατος (*übbehetlî*, στίχ. 7), εὐμενῆς (*atıfetlî*, στίχ. 7), εὐσπλαχνος (*re'fetlî*, στίχ. 7), εὐεργέτης (*veliyü'n-ni'am*, στίχ. 7), πολυάγαθος (*veliyü'n-ni'amāneleri*, στίχ. 7), μεγάλθυμος (*kesîrî'l-lûtf ve'l-kerem*, στίχ. 7), ἀφέντης μου (*efendim*, στίχ. 7), μεγαλειότατος σουλτάνος μου (*sultānım hażretleri*, στίχ. 7), (β) πρὸς τὸν μεγάλο βεζίρη: αὐτοκρατορικὴ ὑψηλότητα (*hākāy-i sāmileri*, στίχ. 24) καὶ ἡγεμονικὸς (*dāverāneleri*, στίχ. 33), καὶ (γ) πρὸς τὸν βαλὴ Ἰμπραήμ Πασά: εὐσπλαχνος (*atıfetlî*, στίχ. 24) καὶ ἐξοχότατος (*hażretleri*, στίχ. 26). Τέλος, ὁ συντάκτης ἀναφέρεται στὸ πρόσωπό του μὲ τὶς ἐξῆς ἐκφράσεις ὑποτέλειας καὶ ταπεινοφροσύνης: δουλεία (*cevāriyyet*, στίχ. 8), ἡ ταπεινὴ μου πλευρὰ (*taraf-i cākerî*, στίχ. 23), ἡ δουλικὴ ἔκθεσή μου (*arîza-i cākerānem*, στίχ. 24) καὶ τόλμησα νὰ ὑποβάλω (*taḳdīm... ictisār olunmuşdur*, στίχ. 33-34).

Ἡ ἔκθεση ἀναφέρεται στὴν περίοδο ποὺ ἀκολούθησε τὴ μάχη τῶν Τρικόρφων. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης εἶχε πλέον καταλάβει ὅτι ἦταν ἀδύνατον νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ὁ Ἰμπραήμ μόνο μὲ ἄτακτα στρατεύματα, ὥστερα κι ἀπὸ τὶς ἀνεπιτυχεῖς προσπάθειες νὰ ἀναχαιτιστεῖ στὴ Μεσσηνία⁶. Γι' αὐτὸ ζητᾷ, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ρουμελιῶτες, ἐνίσχυση καὶ ἀπὸ τὸν τακτικὸ στρατό. Ἦδη στὶς 10 Μαΐου τοῦ ἴδιου ἔτους ἡ κυβέρνηση εἶχε ψηφίσει τὸν ὑπ' ἀριθμ. 10 νόμο «περὶ κατ' ἀπογραφὴν στρατολογίας», σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ὑποχρεοῦνταν ὅλες οἱ κοινότητες τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας νὰ δίνουν ἕναν στρατεύσιμο δεκαοκτὼ-τριάντα ἐτῶν ἀνὰ ἑκατὸ κατοίκους⁷. Ἡ ἄποψη τῶν Ὁθωμανῶν, ὅπως ἀναφέρει ἡ ἔκθεση, ἦταν πὼς ἡ σύσταση τακτικοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἦταν ἀπίθανη. Ὑστερα ἀπὸ τὴν εἰσοδὸ του στὴν ἐγκαταλελειμμένη ἀπὸ τοὺς κα-

τοῦ κρατικοῦ χρονικογράφου (*vak' anıvîs*) Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullāh Efendi, *Şânî-zâde Târihi* (1223-1237 / 1808-1821), Ziya Yılmaz (ἐπιμ.), τόμ. 2 (İstanbul: Çamlıca, 2008), σσ. 1129-1130. Şânîzâde Mehmed 'Atâ'ullāh Efendi, *Ta'rih-i Şânîzâde*, τόμ. 4 [İstanbul: Ceride-i Havâdis Matba'ası, AH 1291 (AD 1874/5)], σσ. 37-38. Ahmed Cevdet Paşa, *Ta'rih-i Cevdet*, τόμ. 11 [Der-Sa'âdet: Matba'a-i 'Osmaniyye, AH 1309 (AD 1891/2)], σ. 168.

6. Κωνσταντίνου Α. Κοτσώνη, «Προσπάθειαι ἀναχαιτίσεως τοῦ προελαύνοντος Ἰμπραήμ ἀπὸ Μεσσηνίαν πρὸς Τριπολιτσάν (20 Μαΐου - 10 Ἰουνίου 1825)», *Πρακτικὰ τοῦ Α' Συνεδρίου Ἀρκαδικῶν Σπουδῶν (Τρίπολις, 14-15 Δεκεμβρίου 1974)*, Πελοποννησιακὰ, Παράρτημα 2 (Αθήναι: Ἐταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, 1976), 88-127.

7. Απόστολου Βακαλόπουλου, «Ἡ ἐπανάσταση κατὰ τὸ 1825», *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τόμ. 12 (Αθήναι: Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 1975), σ. 391.

τοίκους της Τριπολιτσά⁸ την 10^η Ιουνίου 1825, ό Ιμπραήμ επιχειρεί έξορμηση πρὸς τὴν Ἀργολίδα, μὲ σκοπὸ νὰ καταλάβει τὸ Ναύπλιο. Αὐτὴ ὥστόσο ἀνακόπηκε μὲ τὴν ἥττα τῶν στρατευμάτων του στοὺς Μύλους. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ἤθελε νὰ δοκιμάσει τὴν τύχη του ἀκόμη μιὰ φορὰ πρὶν ἀρχίσει τὸν κλεφτοπόλεμο. Ἔτσι, στὴ σύσκεψη ποὺ συνέρχεται ὑπὸ τὴν προεδρία του στὸ Χρυσοβίτσι τὴν 21^η Ιουνίου, ἀποφασίζεται ἡ κατάληψη τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Τρικόρφων καὶ ἡ διενέργεια ἀπὸ ἐκεῖ γενικῆς ἐπίθεσης κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ⁹.

8. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης εἶχε προβλέψει ὅτι ἡ κατάληψη τῆς ὀχυρῆς Τριπολιτσᾶς ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰμπραήμ θὰ ἐνίσχυε στρατηγικὰ τὴν περαιτέρω προέλασή του. Ὡς ἐκ τούτου, συμβόλευσε τὴν κυβέρνηση νὰ κατεδαφίσει τὸ τεῖχος τῆς, καὶ τοὺς κατοίκους τῆς νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν. Ἰωάννας Κ. Γιανναροπούλου, «Ὁ Ἰμπραήμ εἰς Τρίπολιν», *Μνημοσύνη* 1 (1967), σ. 103.

9. Κωνσταντίνου Α. Κοτσώνη, *Ὁ Ἰμπραήμ στὴν Πελοπόννησο* (Αθήνα: Ἐταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, 1999), σσ. 149-150. Ἀναφορὰ στὴ μάχη τῶν Τρικόρφων γίνεται, μὲ περισσότερες ἢ λιγότερες λεπτομέρειες, ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες σύγχρονες τῆς πηγῆς: Παναγιώτου Παπατσώνη, *Απομνημονεύματα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι τῆς βασιλείας Γεωργίου Α΄. Εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις ὑπὸ Ἑμμαν. Γ. Πρωτοψάλτη διευθυντοῦ Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους*, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους 1 (Αθήνα: Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, 1960), σσ. 85-86. Γενναίου Κολοκοτρώνη, *Απομνημονεύματα (χειρόγραφον δευτέρον 1821-1862). Εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις ὑπὸ Ἑμμαν. Γ. Πρωτοψάλτη διευθυντοῦ Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους*, ὕψηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους 2 (Αθήνα: Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, 1961, ἀνατ. 2007), σ. 33 καὶ Γενναίου Θ. Κολοκοτρώνη, *Απομνημονεύματα*, στὸ Γ. Τσουκαλᾶς (ἐκλογή), *Απομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21*, Ἑμμανουὴλ Γ. Πρωτοψάλτης (ἐπιμ.), τόμ. 10 (Αθήνα: Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γ. Τσουκαλᾶ καὶ Υἱοῦ «Βιβλιοθήκη», 1955), σσ. 124-127. Μιχαὴλ Οἰκονόμου, *Ἱστορικὰ τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας ἢ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγών. Ἐπιμέλεια-εἰσαγωγή-εὐρετήριο Ἰωάννας Γιανναροπούλου – Τάσος Ἀθ. Γριτσοπούλου*, Δημόσια Βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς Δημητσάνης 3 (φωτομηχανικὴ ἐπανεκδόσις, Αθήνα, 1976), σσ. 534-535. Νικολάου Σπηλιάδου, *Απομνημονεύματα συνταχθέντα ὑπὸ Ν. Σπηλιάδου διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν Νέαν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, ἐκδίδονται δὲ ὑπὸ Χ.Ν. Φιλαδελφέως εἰς πέντε τόμους*, τόμ. 2 (Αθήνησιν: Τυπογραφεῖον Χ.Ν. Φιλαδελφέως, 1852), σσ. 361-364. Κανέλλου Δεληγιάννη, *Απομνημονεύματα*, τόμ. 3, στὸ Γ. Τσουκαλᾶς (σημειώσεις), *Απομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21*, Ἑμμανουὴλ Γ. Πρωτοψάλτης (ἐπιμ.), τόμ. 18 (Αθήνα: Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γ. Τσουκαλᾶ καὶ Υἱοῦ «Βιβλιοθήκη», 1957), σσ. 34-47. Θεοδώρου Ρηγοπούλου, *Απομνημονεύματα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ ἔτους 1881. Ἐν παραρτήματι ἀνασκευή τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων» τοῦ Ἀντ. Πρόκες-Ὅστεν, Ἀθανάσιος Θ. Φωτόπουλος (εἰσαγωγή-ἐπιμέλεια-εὐρετήριο) (Αθήνα, 1979), σσ. 60-64. Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, *Διήγησις συμβάντων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770 ἕως τὰ 1836. Φωτομηχανικὴ ἐπανεκδόσις (ἐκ τῆς α΄ ἐκδόσεως). Εἰσαγωγή-εὐρετήριο-ἐπιμέλεια Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου δ.Φ.*, Ἐπιστημονικὴ Βιβλιοθήκη 3 (Αθήνα: Ἐταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, 1981), σσ. 153-154. Ἀμβροσίου Φραντζῆ, *Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1715, καὶ λήγουσα τὸ 1837. Διηρημένη εἰς τόμους τέσσαρας συγγραφεῖσα παρὰ Ἀμβροσίου Φραντζῆ Πρωτοσυγκέλου τῆς πρώην Χριστιανουπόλεως ἐπαρχίας (Αρκαδίας), καὶ ἐκδοθεῖσα παρ' αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων προσφωνηθεῖσα δὲ τῷ Μεγαλειστάτῳ Βασιλεῖ τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνι τῷ Α΄*, τόμ. 2 (Αθήνα: Τυπογραφία Ἡ Βιτώρια τοῦ Κωνστ. Καστόρχη καὶ Συντροφίας, 1839), σσ. 368-371.*

Τὰ Τρίκορφα ἀποτελοῦν σειρὰ τριῶν ὑψωμάτων στρατηγικῆς σημασίας γιὰ τὴ βίγλα τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπὸ τὰ Δ-ΒΔ, μήκους 2 χλμ. καὶ ὑψομέτρου 1251, 1189 καὶ 1187 μ. ἀντίστοιχα. Στὸ σχεδιάγραμμα ποὺ δημοσιεύει ὁ Κωνσταντῖνος Κοτσώνης, παρουσιάζεται ἡ στρατηγικὴ τακτικὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη νὰ παρασύρει τὸν κύριο ὄγκο τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἱμπραήμ πρὸς τὰ Τρίκορφα κι ἔπειτα νὰ χτυπήσει τὰ πλευρά του ἀπὸ τὸν Μύτικα στὰ ἀριστερὰ καὶ τὸ Καπαρέλι-Ζέλι στὰ δεξιὰ¹⁰. Ὡστόσο δὲν ἀποδέχθηκαν ὅλοι οἱ ὀπλαρχηγοὶ τὴν πρόταση τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, μὲ συνέπεια τὸ σχέδιο νὰ μετατραπῇ σὲ ἀμυντικό¹¹. Οἱ ἐλληνικὲς δυνάμεις ποὺ εἶχαν ἀναπτυχθεῖ στὴν περιοχὴ ὑπολογίζονται σὲ 10.500 πεζοὺς¹², ἐνῶ γιὰ ἐκεῖνες τοῦ Ἱμπραήμ οἱ πηγὲς δὲν συμφωνοῦν· οἱ μαρτυρίες παραδίδουν ἀριθμοὺς ποὺ κυμαίνονται μεταξὺ 15.000-25.000¹³. Λόγω τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἐλληνικοῦ στρατεύματος νὰ νικήσει σὲ κατὰ παράταξη μάχη τοὺς τακτικοὺς Τουρκοαγυπτίους, τῆς ἀνώτερης τα-

Τὴ λεπτομερέστερη περιγραφὴ τῆς μάχης παραδίδει ὁ Φωτάκος, Φωτίου Χρυσανθοπούλου (Φωτάκου), *Απομνημονεύματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως συγγραφέντα μὲν ὑπὸ Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου πρώτου ὑπαπιστοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη ἐκδοθέντα δὲ ὑπὸ Σταύρου Ἀνδροπούλου ἀρεοπαγίτου*, τόμ. 2 (Ἀθῆναι: Τυπογραφεῖον Π.Δ. Σακελλαρίου, 1899), σσ. 131-148.

10. Κ. Κοτσώνη, *Ὁ Ἱμπραήμ στὴν Πελοπόννησο*, ὅ.π., σσ. 151, 153.

11. Κ. Κοτσώνη, *Ὁ Ἱμπραήμ στὴν Πελοπόννησο*, ὅ.π., σσ. 153-154. Βαρύνουσας σημασίας καὶ καταλυτικὴ γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς στρατηγικῆς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη θεωρεῖται ἡ ἄρνηση τῶν Ἀνδρέα Ζαΐμη, Ἀνδρέα Λόντου, Ἰωάννη Νοταρᾶ καὶ Βασίλειου Πετιμεζᾶ νὰ στρατοπεδεύσουν στὸν Μύτικα, μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν ὑπῆρχε νερό, καὶ ἡ ἀντιπρότασή τους γιὰ τὴ θέση τῆς Ἐπάνω Χρέπας, ὅπως ἀναφέρουν στὴν ἐπιστολὴ τους τῆς 22^{ας} Ἰουνίου 1825 ἀπὸ τὸ Λεβίδι πρὸς τὸν ἴδιο: «εἰδομεν καὶ τὰς ὁδηγίας, ὅπου μᾶς διδετε διὰ νὰ κινηθῶμεν νὰ καταλάβωμεν τὴν θέσιν τοῦ Μήτικα, τὸ ὁποῖον τὸ γνωρίζομεν καὶ ἡμεῖς ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμον τοῦτο καθ' ὅλους τοὺς τρόπους· πλὴν ἡ δυσκολία τοῦ νεροῦ μᾶς φαίνεται ἀνοικονόμητος», «Υ.Γ. Κύριε, ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ προβάλλεται ἀνοικονόμητος διὰ τὸν Μήτικα», Ἰωάννου Θεοφανίδου, *Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον. Εἰκοσιπενθήμερος περιοδικὴ ἐκδοσις*, τόμ. 1, σειρὰ Α', τεῦχος Θ' (1936), σσ. 376, 379.

12. 1.700 στὸ Βαλτέτσι, 2.800 στὰ Τρίκορφα, 2.000 στὴν Ἐπάνω Χρέπα καὶ 4.000 στὰ Βέρβενα, Κ. Κοτσώνη, *Ὁ Ἱμπραήμ στὴν Πελοπόννησο*, ὅ.π., σ. 154. Γ. Κολοκοτρώνης: 10.000, Γ. Κολοκοτρώνη, *Απομνημονεύματα (χειρόγραφον δεῦτερον 1821-1862)*, ὅ.π., σ. 33. Α. Φραντζῆς: 10.610, Α. Φραντζῆς, *Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος*, ὅ.π., σσ. 367-368.

13. Ἱ. Κολοκοτρώνης: 14.000-15.000, Ἰωάννου Θ. Κολοκοτρώνη, *Ἑλληνικὰ ὑπομνήματα ἤτοι ἐπιστολαὶ καὶ διάφορα ἐγγραφα ἀφορῶντα τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἀπὸ 1821 μέχρι 1827 συλλεγμένα μὲν ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου Ἰωάννου Θ. Κολοκοτρώνη ἐκδοθέντα δὲ ὑπὸ Χ.Ν. Φιλαδελφέως* (Ἀθῆναι: Τυπογραφεῖον Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, 1856), σ. 183. Θ. Κολοκοτρώνης καὶ Μ. Οἰκονόμου: ἕως 20.000, Θ. Κολοκοτρώνη, *Διήγησις συμβάντων*, ὅ.π., σ. 154. Μ. Οἰκονόμου, *Ἱστορικὰ τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας*, ὅ.π., σ. 534. Κ. Δεληγιάννης: ἄνω τῶν 23.000, Κ. Δεληγιάννη, *Απομνημονεύματα*, ὅ.π., τόμ. 3, σσ. 39-40. Α. Φραντζῆς: ἄνω τῶν 25.000, Α. Φραντζῆς, *Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος*, ὅ.π., σ. 369. Κ. Κοτσώνη, *Ὁ Ἱμπραήμ στὴν Πελοπόννησο*, ὅ.π., σσ. 154, 155, σημ. 15.

κτικῆς τῶν δευτέρων, τῆς ἀσυνεννοησίας γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τῆς ἔλλειψης συντονισμοῦ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καπεταναίων, ἡ ἔκβαση τῆς μάχης ἦταν ὀλέθρια γιὰ τὴν ἐλληνικὴ πλευρά. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ οἱ πηγὲς δὲν συμφωνοῦν γιὰ τὶς ἀπώλειες· ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν Ἑλλήνων κυμαίνεται μεταξὺ 180-800¹⁴ καὶ ἐκεῖνος τῶν Τουρκοαιγυπτίων μεταξὺ 300-4.000¹⁵. Σὲ κάθε περίπτωση, οἱ πολλαπλάσιες ἀπώλειες τοῦ Ἱμπραήμ δὲν στάθηκαν ἱκανὲς νὰ ἀντισταθμίσουν τὸ κόστος τῶν πεσόντων ὀπλαρχηγῶν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἐπαναστατῶν¹⁶. Ἀπότοκος τῆς μάχης αὐτῆς ἦταν ἡ ἀπομάκρυνση τῶν ἀπελπισμένων Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἡ σχετικὴ ἄνεση τοῦ Ἱμπραήμ νὰ ἐπιχειρεῖ στὴν γύρω περιοχὴ, ἀλλὰ καί, μετὰ ἀπὸ λίγο, στὴ Γορτυνία. Στὶς ἀρχὲς Αὐγούστου ὁ Ἱμπραήμ, ὀρίζοντας στὴν Τριπολιτσά ὡς ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ τὸν ἀρνησίθρησκο Γάλλο ἀξιωματικὸ Σέβ (Sève), ἡ Σουλεϊμάν Μπέη (Süleyman Beg), ἐκστρατεῦει στὴν περιοχὴ τοῦ Μυστρᾶ καὶ στὴ Μεσσηνία. Ἐκ παραλλήλου αὐτὸ τὸ διάστημα συνεχιζόταν ἡ συγκέντρωση ἐκατέρωθεν δυνάμεων στὴ δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα μὲ ἐπίκεντρο τὸ Μεσολόγγι.

14. Θ. Κολοκοτρώνης καὶ Μ. Οἰκονόμου: 180, Θ. Κολοκοτρώνη, *Διήγησις συμβάντων*, ὅ.π., σ. 154. Μ. Οἰκονόμου, *Ἱστορικὰ τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας*, ὅ.π., σ. 535. Ἀ. Φραντζῆς: 185, Α. Φραντζῆ, *Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος*, ὅ.π., σ. 371. Γ. Κολοκοτρώνης καὶ Ν. Σπηλιάδης: 290, Γ. Κολοκοτρώνη, *Απομνημονεύματα*, σὺδ Γ. Τσουκαλᾶς (ἐκλογὴ), *Απομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21*, ὅ.π., σ. 126. Ν. Σπηλιάδου, *Απομνημονεύματα*, ὅ.π., σ. 363, μὲ τοὺς ὁποίους συμφωνεῖ καὶ ὁ Διονύσιος Κόκκινος: *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις*, τόμ. 9 (Ἀθῆναι: Μέλισσα, 1959), σ. 74. Ὁ Χρήστος Στασινόπουλος τοὺς ὑπολογίζει σὲ ἄνω τῶν 500, ἀκολουθώντας τὴ μαρτυρία τοῦ Φωτάκου, Χρήστου Ἀ. Στασινόπουλου, *Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*, τόμ. 5 (Ἀθῆναι: Δεδεμάδης, 1975) σσ. 249-250, σημ. 1. Φ. Χρυσανθοπούλου (Φωτάκου), *Απομνημονεύματα*, ὅ.π., σ. 150. Κ. Δεληγιάννης: 677 καὶ ἄνω τῶν 400 τραυματίες, Κ. Δεληγιάννη, *Απομνημονεύματα*, ὅ.π., σ. 46. Τέλος, ὁ Θ. Ρηγόπουλος ἀνεβάζει τὸν ἀριθμὸ σὲ περισσότερους ἀπὸ 800, Θ. Ρηγοπούλου, *Απομνημονεύματα*, ὅ.π., σ. 64.

15. Ἀ. Φραντζῆς: ἄνω τῶν 300, Ἀ. Φραντζῆ, *Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος*, ὅ.π., σ. 371. Γ. Κολοκοτρώνης καὶ Ν. Σπηλιάδης, τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦν οἱ Χ. Στασινόπουλος καὶ Δ. Κόκκινος: 700, Γ. Κολοκοτρώνη, *Απομνημονεύματα*, σὺδ Γ. Τσουκαλᾶς (ἐκλογὴ), *Απομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21*, ὅ.π., σ. 126. Ν. Σπηλιάδου, *Απομνημονεύματα*, ὅ.π., σ. 363. Χ. Στασινόπουλου, *Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*, ὅ.π., σ. 250. Δ. Κόκκινου, *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις*, ὅ.π., σ. 74. Κ. Δεληγιάννης: περίπου 1000 νεκροὶ καὶ 300 τραυματίες, Κ. Δεληγιάννη, *Απομνημονεύματα*, ὅ.π., σσ. 46-47. Ὁ Θ. Ρηγόπουλος πάλι ὑπερβάλλει σημειώνοντας 4.000 νεκροὺς, Θ. Ρηγοπούλου, *Απομνημονεύματα*, ὅ.π., σ. 64. Ἡ μεγάλῃ ἀπόκλιση τῶν ἀριθμῶν ἴσως ὀφείλεται στὶς συγκεχυμένες πληροφορίες ποὺ ἀποσπᾶστηκαν ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους.

16. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης καταθέτει ρητῶς τὴ σχετικὴ ἄποψη στὴν ἐπιστολὴ του: «ἡ φθορὰ γενικὴ θεωρημένη ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλητέρα κατὰ ἀλήθειαν ἀπὸ τὴν ἐδικήν μας, τὴ τὸ ὄφελος ὅμως, ὅπου ἡμεῖς ἐχάσαμεν τόσους σημαντικοὺς καὶ τὴν θέσιν», βλ. Παράρτημα Β, φ. 1^ν, στίχ. 20-21.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ὀθωμανικὴ ἔκθεση σώζεται στὸ Ἀρχεῖο Ἱστορικῶν Ἑγγράφων τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος μὲ ταξινομικὸ ἀριθμὸ 16.295. Εἶναι γραμμμένη μὲ μελάνι αἰθάλης σὲ ἓνα δίφυλλο χειροποίητο χαρτὶ εὐρωπαϊκῆς προέλευσης, διαστάσεων 28,7x19,9 ἐκ. μὲ ὑδατόσημο PG ἢ PC στὸ φ. 1 καὶ ἕτερο, μορφῆς σκύλου, στὸ φ. 2. Τὸ χειρόγραφο βρίσκεται σὲ καλὴ κατάσταση, μὲ κάποιους λεκέδες ὑγρασίας καὶ πολὺ περιορισμένα σκισίματα σὲ σημεῖα. Στὸ φ. 2^ο φέρει μεταγενέστερη σημείωση μὲ μολύβι τῆς χρονολογίας σύνταξης «1825», καθὼς καὶ τοῦ τρόπου ἀπόκτησης, πιθανὸν ἀπὸ κάποιον ἔφορο τοῦ μουσείου: «Δωρεὰ Ἰωάν. Οἰκονομοπούλου ἐκ^(sic) Καλαβρύτων». Ἐπίσης φέρει τέσσερις σημειώσεις ἀριθμητικῶν πράξεων μὲ μπλὲ μελάνι. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1937 ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Λαζαρόπουλο¹⁷ διατηρώντας τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ χειρογράφου κι ἔπειτα, βάσει αὐτῆς, τὸ 1999 ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Κοτσώνη¹⁸ μὲ ἀποκατεστημένη ὀρθογραφία. Καμία ἀπὸ τὶς δύο ἐκδόσεις δὲν περιλαμβάνει τὰ πανομοιότυπα τῆς ἐπιστολῆς. Καταλήξαμε στὴν ἀπόφαση νὰ ἐκδώσουμε ἐκ νέου τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη πρὸς ἀποκατάσταση κάποιων λανθασμένων, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἀναγνώσεων στὴν ἐκδοση τοῦ Ἰ. Λαζαρόπουλου.

Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ παραδίδει ἡ ὀθωμανικὴ ἔκθεση, ἡ πορεία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη μπορεῖ νὰ συνοψισθεῖ ὡς ἑξῆς: ὁ Κολοκοτρώνης συντάσσει στὴ Βυτίνα (26 Ἰουνίου 1825) τὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου στὸ Ναύπλιο. Μὲ κάποιον πλάγιο τρόπο φτάνει στὰ χέρια τοῦ Αὐστριακοῦ κομαντάντε (< *ital.* *comandante*), δηλαδὴ στρατιωτικοῦ διοικητῆ, στόλαρχου, ἀντιναύαρχου, ἢ κυβερνήτη πλοίου¹⁹. Ἐπειτα ὁ κο-

17. Ἰωάννη Λαζαρόπουλου, «Ἀνέκδοτοι ἱστορικαὶ σελίδες. Ἡ μάχη τῶν Τρικώρων», *Ἀρκαδικὸν Ἡμερολόγιον, Ἐτήσια Εἰκονογραφημένη Ἐκδοσις, Ἐφημ. Ἀρκαδικὸς Τύπος* (Τρίπολις, 1937), σσ. 83-84.

18. Κ. Κοτσώνη, *Ὁ Ἰμπραήμ στὴν Πελοπόννησο*, ὁ.π., σσ. 163-167. Ὁ δεῦτερος ἐκδότης σημειώνει (σ. 163, σημ. 31) ὅτι δὲν ἔχει ἐντοπιστεῖ τὸ πρωτότυπο τοῦ ἐγγράφου στοὺς σχετικούς φακέλους τῶν Γ.Α.Κ.: Ἀρχεῖον Ἀγῶνος Ὑπουργείου Πολέμου, φάκ. 98 καὶ Συλλογὴ Βλαχογιάννη Ὑπουργεῖον Πολέμου, φάκ. 29, ὅπου ἔπρεπε νὰ εἶχε ταξινομηθεῖ, κάτι ποὺ ἐλέγξαμε καὶ οἱ ἴδιοι. Ὡστόσο, ὁ πρῶτος ἐκδότης ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου του ὅτι «εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς ἑταιρείας εὐρίσκεται παλαιὸν ἀντίγραφον τῆς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Πολεμικῶν ἐκθέσεως τοῦ Κολοκοτρώνη περὶ τῆς μάχης τῶν Τρικώρων τῆς 23^{ης} Ἰουνίου 1825», Ἰ. Λαζαρόπουλου, «Ἀνέκδοτοι ἱστορικαὶ σελίδες», ὁ.π., σ. 76, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο κατήρθυνε τὴν ἐρευνά μας στὴν ΙΕΕΕ.

19. Εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἄλλες πηγές ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἀντιτίθεντο στὸν ἐπαναστατικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Στὸ Αἰγαῖο, μαζὶ μὲ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἀγγλους, συχνὰ συνεργάζονταν μὲ τοὺς Ὀθωμανούς. Σὲ ἔγγραφο ποὺ ἐκδίδει ὁ Χρήστος Ρέππας, ἢ Κατὰ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος Ἐκτακτὸς Τετραμελὴς Ἀστυνομικὴ Ἐπιτροπὴ ἀναφέρει τὴν 26^η Αὐγούστου 1825 πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἀστυνομίας, ὅτι μία αὐστριακὴ φρεγάτα συνέλαβε πέντε ψαριανὰ πλοῖα καὶ τὰ ὀδήγησε μαζὶ μὲ τὴ λεία τους στὴ Σμύρνη, Χρήστου Ρέππα, *Υποθέσεις κατασκοπίας κατὰ*

μαντάντε παραδίδει ένα αντίγραφο της έκθεσης σὲ δοῦλο τοῦ καπουντάν πασᾶ, Σεγίντ Κοτζᾶ Χουσεῖν Μεχμέτ Πασᾶ (Seyyid Koca Husrev Mehmed Paşa, 22.12.1811-02.03.1818, 09.12.1822-09.02.1827)²⁰, ὁ ὁποῖος, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, ἦταν ναυτικός, μέλος πληρώματος ἢ κάποιο ἄτομο στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ὁθωμανοῦ ἀρχιναύαρχου. Αὐτὸς ὁ δοῦλος, μὲ τὴ σειρά του, προωθεῖ τὸ ἀντίγραφο τῆς μετάφρασής του στὸν συντάκτη τῆς ἀναφορᾶς, γιὰ νὰ ἐνημερωθεῖ ὁ σουλτάνος. Αὐτὸ τὸ ἀντίγραφο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ συντάκτης, ἐσωκλείεται στὴν έκθεσή του. Δυστυχῶς δὲν ἔχει ἐντοπιστεῖ στὰ Πρωθυπουργικὰ Ὁθωμανικὰ Ἀρχεῖα. Ὁ συντάκτης ἀπευθύνει τὴν έκθεσή του στὸν μεγάλο βεζίρη, ὁ ὁποῖος στὴ συνέχεια τὴν παρουσιάζει στὸν σουλτάνο.

Γιὰ νὰ ἀπαντήσουμε τὸ ἀρχικὸ ἐρώτημα, ἂν πρόκειται περὶ ὑπόθεσης κατασκοπίας, πρέπει νὰ ἐστιᾶσουμε στὸ τί θεωρεῖτο κατασκοπία τὸ 1825. Δυστυχῶς δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη νομικὸ πλαίσιο πού νὰ καλύπτει ἐπακριβῶς αὐτὴν τὴν πτυχὴ τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Πρώτη μνεῖα τοῦ ὅρου «κατάσκοπος» ἀπαντᾷ σὲ ἔγγραφο τῆς Γενικῆς Ἀστυνομίας Ἑρμιόνης (τέλη Ὀκτωβρίου 1822)²¹.

Ἡ κατασκοπία συνυφαίνεται μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐννοια τοῦ πολέμου καί, κατὰ συνέπεια, οἱ ἀρχές της ἀνάγονται στὴν ἀπώτατη Ἀρχαιότητα. Πρώτη ἀναφορὰ γίνεται στὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ὅταν ὁ Διομήδης κι ὁ Ὀδυσσεύς σκοτῶνουν τὸν κατάσκοπο (σκοπὸν) Δόλωνα τοῦ Εὐμήδη πού εἶχε στείλει ὁ Ἔκτορας νὰ παραμονεύει (διοπτῆρα) κοντὰ στὰ ἑλληνικὰ πλοῖα²². Στὴν Ἀπω Ἀνατολή, ὁ Κινέζος πολεμιστὴς καὶ φιλόσοφος Σουν Τσου (544-496 π.Χ.) ἀφιερώνει τὸ ὄγδοο καὶ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του, *Ἡ τέχνη τοῦ πολέμου*, στὴ χρῆση τῶν μυστικῶν πρακτόρων²³.

τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ἀρχεῖα καὶ Κείμενα (Ἀθήνα, 2012), σσ. 348-349, ἔγγρ. 233. ἴσως τὰ πλοῖα νὰ ἦταν πειρατικά, ἀλλὰ αὐτὸ καταδεικνύει τὴ συνεργασία τῆς Αὐστρίας μὲ τὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία στὸ Αἰγαῖο. Στὴν ἴδια συναγωγὴ ἀρχείων, σὲ ἔγγραφο τῆς 25^{ης} Ἀπριλίου 1825 σημειώνεται ὅτι ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας στὴν Ἀθήνα, Γεώργιος Χριστιανὸς Γρόπιος (Georg Christian Gropius, 1776-1850), πού παρεπιδημοῦσε στὸ Ναῦπλιο, τίθεται ὑπὸ ἀστυνομικὴ παρακολούθηση, λόγω ὑποπτης δράσης, Χ. Ρέππα, *Υποθέσεις κατασκοπίας*, ὁ.π., σσ. 179-180, ἔγγρ. 79. Γιὰ τὴ βιογραφία τοῦ Αὐστριακοῦ πρόξενου καὶ τὴ δραστηριότητές του στὴν Ἑλλάδα βλ. Ἐμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτη, *Ὁ Γεώργιος Χριστιανὸς Gropius καὶ ἡ δράσις αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Μελέτη ἱστορικὴ. Ἐναῖσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβὴ ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* (Ἀθῆναι, 1947).

20. Y. Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, ὁ.π., σ. 1021, αρ. 168, 174. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, ὁ.π., τόμ. 2, σσ. 682-683.

21. Χ. Ρέππα, *Υποθέσεις κατασκοπίας*, ὁ.π., σ. 20 (Γ.Α.Κ., Α.Υ.Α., φάκ. 1).

22. «οἱ δ' ὅτε δὴ ῥ' ἴκανον ὅθι σκοπὸν Ἔκτορος ἔκταν», «τὸν τρισκαδέκατον σκοπὸν εἴλομεν ἐγγύθι νηῶν, τὸν ῥα διοπτῆρα στρατοῦ ἐμμεναι ἡμετέροιο Ἐκτωρ τε προέηκε καὶ ἄλλοι Τρῶες ἀγαυοί», Ἰλιάδα, Κ 526, 561-563.

23. Sun Tzū, *The Art of War*, Lionel Giles (μτφρ.) (Pax Librorum, 2009), σσ. 53-55. Ἑλληνικὴ μετάφραση στὸ Σουν Τσου, *Ἡ τέχνη τοῦ πολέμου*, Ρένα Λέκκου-Δάντου (μτφρ.) – Δημήτρης Μπουραντᾶς (πρόλογος) (Ἀθήνα: Μίνωας, 2015), σσ. 104-110.

Στὸν ἰσλαμικὸ κόσμον ἡ κατασκοπία διεξαγόταν στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἡγεμονιῶν, γιὰ διοικητικὸς καὶ κυβερνητικὸς σκοποὺς, καὶ στὸ ἐξωτερικὸ, γιὰ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς λόγους, ἂν καὶ τὸ Κοράνιο (49/12) ἀπαγόρευε στοὺς πιστοὺς νὰ κατασκοπεύουν καὶ νὰ κακολογοῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον²⁴. Ἦδη στοὺς Γαζνεβίδες καὶ τοὺς Καραχανίδες, τὶς πρῶτες τουρκικὲς δυναστεῖες ποὺ ἀσπάστηκαν τὸ Ἰσλάμ, τὸ ταχυδρομεῖο (*berīd*) εἶχε συνδεθεῖ μὲ τὶς μυστικὲς πληροφορίες. Στὰ ἔργα συμβουλευτικῆς λογοτεχνίας, τὰ ἀντίστοιχα τῶν βυζαντινῶν καὶ δυτικῶν κατόπτρων ἡγεμόνος, οἱ κυβερνῶντες παραινοῦνταν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς νὰ χρησιμοποιοῦν κατασκόπους. Ὁ περσικῆς καταγωγῆς λόγιος καὶ βεζίρης τῆς Σελτζουκικῆς Αὐτοκρατορίας, Νιζαμουλμουλκ (*Nizāmü'l-mülk*, 1018-1092), στὸ ἔργο του, *Siyāsetnāme*, ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκη τῆς ἀποστολῆς πρακτόρων (*cāsūsān*) ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κράτους. Αὐτοὶ οἱ πράκτορες, μεταμφιεσμένοι σὲ ἐμπόρους, περιηγητὲς, μυστικιστὲς (*şūfī*), δερβίσηδες, πλανόδιους πωλητὲς (φαρμάκων) καὶ ζητιάνους, πρέπει νὰ κατακλύζουν κάθε μέρος, ὥστε νὰ μὴν μένει τίποτα κρυφὸ ἀπὸ τὶς ἀρχές. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀποτρέπονται πιθανὲς ἐπαναστατικὲς κινήσεις βαλῆδων, τιμαριούχων, ὑπαλλήλων καὶ ἐμίρηδων κατὰ τοῦ βασιλιᾶ. Ἐπίσης, οἱ πληροφορίες ποὺ ἀποσπῶνται ἀπὸ τοὺς κατασκόπους, βοηθοῦν στὴν πρόληψη καὶ ἀποκρουση ἐπιβουλῶν ξένων ἡγεμόνων, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐκδίκηση/τιμωρία κακῶν βουλῶν ὑπηκόων²⁵.

Στοὺς Ὀθωμανοὺς, ἥδη ἀπὸ τὰ πρῶτα στάδια τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπὶ Ὀσμάν (1302;-1324), ἐπιχειροῦσαν ἐθελοντὲς κατάσκοποι (*göñüllü cāsūs-lar*) στὶς ὑπὸ κατάκτηση περιοχές. Οἱ ἐπιδράσεις τῆς παραινεντικῆς λογοτεχνίας στὴν πολιτικὴ ἰδεολογία τῆς χρηστῆς διακυβέρνησης τῆς ἐποχῆς εἶναι ἐμφανεῖς²⁶. Στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ δέκατου πέμπτου αἰῶνα ἡ ὀθωμανικὴ κατασκο-

24. Marius Canard, *Djāsūs*, *Encyclopaedia of Islam*², τόμ. 2 (Leiden, E.J. Brill), σ. 486.

25. Nizāmü'l-mülk, *Siyāset-nāme*, Mehmet Altay Köymen (ἐπιμ.) (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), σσ. 53-54, 78. Ἀγγλικὴ μετάφραση στὸ Nizām al-Mulk, *The Book of Government or Rules for Kings. The Siyāsat-nāma or Siyar al-Mulūk of Nizām al-Mulk*, Hubert Darke (μτφρ.) (New Heaven: Yale University Press, 1960), σ. 78. Ἀκολουθώντας αὐτὴν τὴν τακτικὴ, ὁ ἡγεμόνας τῶν Σελτζούκων τοῦ Κερμάν, Μωάμεθ υἱὸς Ἀρσλανσάχ (Muhammad bin Arslansāh, 1142-1156) εἶχε στείλει κατασκόπους (*şāhib-i haber*) ὅχι μόνο στὴ χώρα του, ἀλλὰ καὶ στὸ Ἰσπαχάν, τὴ Χορασμία κ.ά., Abdülkadir Özcan, 'Casus', *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi*, τόμ. 7 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), σ. 166.

26. Γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς κατασκόπευσης (*tecessüs*), τῆς ἀπόκτησης πληροφοριῶν (*istihbār*) καὶ τῆς λεπτομεροῦς ἐξέτασης (*tafahhus*) τῆς κατάστασης τοῦ ἐχθροῦ βλ. Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Te'lif-i Muhammed Paşa El-defteri, Nesayihu'l-vüzerâ ve'l-ümerâ veya Kitâb-ı Güldeste. Nizâm-ı Devlet'e Müteallik Risâle*, Hüseyin Ragıp Uğural (ἐπιμ.), *Devlet Adamlarına Öğütler. Osmanlılarda Devlet Düzeni* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1969), σσ. 43, 79. Στὸ ἔργο του, ὁ Καλλιπολίτης Μουσταφᾶ Ἀλὶ (Gelibolulu Mustafa 'Âlî, 1541-1599) δίνει ἐμφαση στὴ σημασία τῆς κατασκοπίας, Hamit Pehlivanlı, 'Osmanlılarda İstihbaratçılık',

πεντική δραστηριότητα είχε ως στόχο κυρίως τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία κι έπειτα τὸ Βασίλειο τῆς Οὐγγαρίας, τῆ Δημοκρατία τῆς Βενετίας καὶ τὸ Παπικὸ Κράτος. Οἱ πράκτορες ποὺ δραστηριοποιούνταν στὴν Ἰταλία καὶ τὴν Αὐστρία ὀνομάζονταν *martolos* (< βυζ. ἑλλ. ἄρματολός)²⁷. Ἀντίστοιχα στὰ Βαλκάνια δροῦσαν οἱ βοϊνοῦκοι (βογνυκ < σλαβ. воѣник, στρατιώτης), μέλη τῆς ἐλάσσονος γηγενοῦς ἀριστοκρατίας ποὺ ἐνεργοῦσαν ὑπὲρ τῆς ὀθωμανικῆς ἐξάπλωσης²⁸. Στὰ μέσα τοῦ δέκατου ἑκτοῦ αἰώνα ἀναφέρονται ἔμμισθοι ἀπὸ τὸ κράτος κατάσκοποι (‘*ulūfelū cāsūs lar*’) σὲ ὑπηρεσία (*cāsūs luk teşkilātu*)²⁹. Κατὰ τὴν περίοδο βασιλείας τοῦ Σελίμ Α΄ (1512-1520) ὁ Σικελὸς Μεχμέτ Ἀγά (Sicilyalı Mehmed Ağa) δροῦσε ἐπὶ σχεδὸν τεσσαρακονταετίας ὡς κατάσκοπος τῶν Ὀθωμανῶν στὴ Γαλλία μὲ τὸ ὄνομα Titus Moldariensis Clericus³⁰. Ὁ Σουλεϊμάν ὁ Νομοθέτης (1520-1566) ἐπέδειξε ἰδιαίτερη σπουδὴ στὴ χρῆση τῶν ἄρματολῶν, γιὰ νὰ ἐνημερώνεται γιὰ τὴ στρατιωτικὴ δύναμη καὶ τὶς πολεμικὲς τεχνικὲς τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε νὰ ἐξοπλίζει ἀναλόγως τὸν στρατὸ του³¹.

Hasan Celâl Güzel – Kemal Çiçek – Salim Koca (ἐπιμ.), *Türkler*, τόμ. 13 (Ankara: Yeni Türkiye, 2002), σ. 653. Hacı Mustafa Eravcı, ‘Gelibolulu Mustafa ‘Âlî’nin Nushatü’s-Selâtinde 1578-1579 Trans-Kafkas Seferinde Dair Eleştirileri ve Bunların Tarihi Önemi’, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (2001), σσ. 37-38.

27. Σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση, εἶχαν ἀναλάβει δράση ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁσμάν καὶ τοῦ Ὁρχάν (1324-1362), Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ. Neşri Tarihi*, Faik Reşit Unat – Mehmed A. Köymen (ἐπιμ.), τόμ. 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), σσ. 81, 183. ‘Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i ‘Osmân*, ‘Âlî Beg (ἐπιμ.), *Tevârih-i Âl-i ‘Osmân’dan ‘Âşıkpaşazâde Târîhi* [İstanbul: Matba’a-i ‘Âmire, AH 1332 (AD 1913)], σ. 5. İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*, Şerafettin Turan (ἐπιμ.) (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), σ. 84. Γιὰ τὸν θεσμὸ τῶν ἄρματολῶν στὸ ὀθωμανικὸ σύστημα βλ. Robert Anhegger, ‘Martoloslar Hakkında’, *Türkiyat Mecmuası* 7-8/1 (1940-1942), 283-320.

28. Ἡ ὑπηρεσία τῶν βοϊνοῦκων (*voynuk teşkilâtı*) θεσμοθετήθηκε ἀπὸ τὸν μπεηλέρμπεη τῆς Ρούμελης Τιμουρτάς Πασά (Timurtaş Paşa) ἐπὶ Μουράτ Α΄ (1362-1389), Erdal İltter, ‘Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XX. Yüzyıllar)’, *Avrasya Dosyası* 8/2 (2002), σ. 235. Πρώτη μνεία τοῦ ὅρου γίνεται στὸ φορολογικὸ κατάστιχο τῆς Ἀλβανίας (1432), Halil İnalçık, *Hicrî 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1954¹, 1987²), σ. 64, φ. 68b.

29. Ἐμμισθοὶ πράκτορες τῶν Ὀθωμανῶν συνέβαλαν στὴν κατάκτηση τοῦ κάστρου Γκιὺλ (Göl, σημ. Gyula Οὐγγαρίας) ἀπὸ τὸν βεζίρη Γαζή Περτεβ Πασά (Gâzî Pertev Paşa) τὸ 1566, Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, Mehmet İpşirli (ἐπιμ.), τόμ. 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), σ. 13.

30. Haldun Eroğlu, ‘Klasik Dönemde Osmanlı Devletinin İstihbarat Stratejileri’, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 34/22 (2003), σ. 28.

31. Ὁ Emrah Safa Gürkan, ὁ ὁποῖος μελέτησε τὶς κατασκοπευτικὲς δραστηριότητες κατὰ τὸν πόλεμο Ὀθωμανῶν καὶ Ἀψβούργων τοῦ δέκατου ἑκτοῦ αἰώνα, κατατάσσει τοὺς κατασκόπους σὲ τρεῖς ἀκόλουθες κατηγορίες: ἐμπόρους καὶ δουλεμπόρους, κληρικοὺς, μηχανικοὺς καὶ στρατιώτες, κουρσάρους, διπλωμάτες καὶ διπλωματικούς ὑπαλλήλους (γραμματεῖς,

Τὸν δέκατο ἑβδομο αἰῶνα οἱ Ὄθωμανοὶ χρησιμοποιοῦσαν συχνὰ Τατάρους κατασκόπους σὲ παρατηρητήρια (*karavul*) ἐναντίον τῶν Ρώσων. Στὴ λύση τῶν κρατικῶν πληροφοριοδοτῶν κατέφυγε τὸ 1632, ὅταν οὐσιαστικά ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνηση τοῦ κράτους ἀπὸ τὴν ἐπίτροπο βασιλομήτορα Κιοσέμ, καὶ ὁ Μουράτ Δ΄ (1623-1640), γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸν ὀθωμανικὸ ἔλεγχο στὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου δροῦσαν σχεδὸν ἀνενόχλητοι οἱ πράκτορες τῶν Σαφαβιδῶν τοῦ Ἰράν. Ἐπὶ Ἀμπντουλχαμίτ Α΄ (1774-1789) καὶ Σελίμ Γ΄ (1789-1807) ἡ κατασκοπία μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀποκτᾷ κρατικὴ ὑπόσταση. Ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα μὲ τὰ ἐθνικοαπελευθερωτικὰ κινήματα τοῦ βαλκανικοῦ χώρου σημειώνεται αὐξηση τῶν ὑποθέσεων κατασκοπίας καὶ στὸ στόχαστρο μπαίνουν οἱ Φαναριῶτες μεταφραστές τῆς Πύλης, οἱ ὁποῖοι πέφτουν σὲ δυσμένεια, ἐνῶ ἐπιχειρεῖται νὰ δημιουργηθεῖ ἀντίστοιχη τάξη Ὄθωμανῶν (δηλ. μουσουλμάνων) ὑπαλλήλων³². Ὡστόσο, ὡς τὰ μέσα αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει μιὰ σχολὴ πρακτόρων³³. Ἀντ' αὐτῶν δραστηριοποιοῦνται εὐκαιριακοὶ πληροφοριοδότες (*dil*), κυρίως ἀπὸ τὴν τάξη τῶν αἰχμαλώτων, ποὺ δροῦν ἀνεξάρτητα³⁴. Ἡ Μυστικὴ Αστυνομία (*Gizli Polis*) ἰδρύεται ἐπὶ Ἀμπντουλμετζίτ (1839-1861), μὲ πρῶτο διευθυντὴ τὸν ἑλληνικῆς καταγωγῆς Civinis Efendi· ἔπειτα καταργεῖται καὶ ἐπανιδρύεται τὸ 1863³⁵.

δραγουμάνους), ταχυδρόμους-κομιστές καὶ ὁδηγοὺς (*kılavuz*), Emrah Safa Gürkan, *Espionage in the 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman-Habsburg Rivalry* (ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβή, Washington: Georgetown University, 2012), σσ. 100-128.

32. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τοῦ δραγουμάνου Κωνσταντίνου Ἀλ. Μουρούζη (Kostaki Efendi) τὸ 1821, ὁ ὁποῖος εἶχε κατηγορηθεῖ γιὰ κατασκοπία ἀπὸ τὸν Χαλὲτ Ἐφέντη (Hâlet Efendi), ἡ θέση του στὸ αὐτοκρατορικὸ συμβούλιο πληρώθηκε ἀπὸ τὸν Σταυράκη Ἀριστάρχη (İstavraki Efendi, 1821-1822). Ὡστόσο, τὰ διαβαθμισμένα ἔγγραφα δίνονταν πρὸς μετάφραση στὸν ἑλληνικῆς καταγωγῆς μουσουλμάνο Γιαγγιὰ Νατζί Ἐφέντη (Yahyâ Nâcî Efendi). Κατόπιν τούτου, στὸ Μεταφραστικὸ Γραφεῖο διορίζονταν μουσουλμάνοι ὑπῆκοοι, Cahit Bilim, 'Tercüme Odası', *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 1 (1990), σσ. 34-35. Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası* (ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβή, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006), σσ. 83-85, 159.

33. Emin Demirel, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler* (İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2002), σσ. 119-122.

34. Ὁ ὅρος *dil* (τουρκ. γλῶσσα), ὑπὸ τὴν ἐννοια τῆς μυστικῆς πληροφορίας ποὺ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ, ἀπαντᾷ ἤδη στὸ ἔπος τοῦ Ντεντέ Κορκουτ (Dede Korkud), ποὺ ἐξιστορεῖ τὴν πρὸς δυσμᾶς μετανάστευση τῶν Ὀγούζων τοῦ δέκατου-ἐνδέκατου αἰῶνα καὶ συντάχθηκε ἐντὸς τοῦ δέκατου πέμπτου αἰῶνα, Dede Korkut, *Dedem Korkudun Kitabı. Kitab-ı Dedem Korkut âlâ Lisan-i Taijfe-i Oğuzan*, Orhan Şaik Gökyay (ἐπιμ.) (İstanbul: Kabalcı, 2006), σσ. 130B [161], στίχ. 7, 144A [181], στίχ. 8-9. Selânikî, *Tarih-i Selânikî*, ὁ.π., τόμ. 1, σ. 32, τόμ. 2, σ. 645. Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi. Şimdiye Kadar Elde Edilememiş Olan Tarihî Eserin Tamamı*, Ali Kemâlî Aksüt (ἐπιμ.) (İstanbul: Vakıf Matbaası, 1939), σσ. 24-25.

35. Ὁ Civinis Efendi καταγόταν ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ἢ τὴν Κεφαλονιά, Saeed Bagheri, 'Devlet Aklı'nın Bir Yansıması Olarak Osmanlı Gizli Polis Teşkilatı', *Erzincan Üniversitesi*

Οι πρώτες προσπάθειες ίδρυσης και στελέχωσης μιᾶς υπηρεσίας πληροφοριῶν αποτελοῦν κακέκτυπα τοῦ γαλλικοῦ συστήματος. Ἀργότερα, ἐπιχειρεῖται ἡ ἀντληση προτύπων ἀπὸ τὴ Γερμανία³⁶. Τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀμπντουλχαμίτ Β΄ (1876-1909) ἡ μυστικὴ υπηρεσία ἐκσυγχρονίζεται καὶ οἱ εἰδικοὶ πράκτορες τῆς ὀνομάζονται χαφιέδες (*hafiyge* < *hifye* ἢ *hufye* ἀραβ. ἀπόκρυψη). Στὶς ἀρχὲς δὲ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα –δίχως νὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ὀρίσουμε ἀκριβῆ χρονολογία– ἰδρύεται ἡ κρατικὴ Εἰδικὴ Ὑπηρεσία (*Teşkilât-ı Mahsûsa*), ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων ἐντάσσοντας στὸ πλάνο τῆς καὶ δραστηριότητες πληροφοριῶν³⁷. Καθ' ὅλη τὴν ὀθωμανικὴ ἱστορία, ἡ ποινὴ γιὰ ὅσους κατασκόπευαν κατὰ τοῦ κράτους ἦταν ἡ ἐσχάτη³⁸.

Στὸ διεθνὲς δίκαιο τοῦ πολέμου τὰ στρατηγήματα (*ruses de guerre, strategemata, heuremata bellica*), πρὸς ἀπόκτηση πληροφοριῶν γιὰ τὸν ἐχθρό, τὰ στρατιωτικὰ του μέσα καὶ τὸ ἐχθρικὸ ἔδαφος, θεωροῦνταν ἀνέκαθεν ἀναγκαῖα, ἐπιτρεπτά, θεμιτὰ καὶ νόμιμα, ὑπὸ τὴν ἀπαράβατη προϋπόθεση ὅτι δὲν μετέρχονται δολιότητα (*perfidie*). Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ἡ κατασκοπία, ἡ ὁποία προέκυψε ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ ἀνάγκη τῆς πληροφοριακῆς ἐνημέρωσης τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν γιὰ τὴν ἐν γένει κατάστασι τοῦ ἐχθροῦ³⁹. Σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ πὺν δίνει ὁ Κωνσταντῖνος Βρυῶνης, κατα-

Hukuk Fakültesi Dergisi 16/1-2 (2012), σ. 91, σημ. 9. Γιὰ τὴν ἱδρυση τῆς Μυστικῆς Ἀστυνομίας βλ. τὸ ἀνυπόγραφο ἔργο 51 σσ. τοῦ ἀρχίατρο τοῦ παλατιοῦ Σπυρίδωνα Μαυρογένη Πασᾶ: [S. Mavrogénis], *La police secrète en Turquie. Étude historique et anecdotique* [Saint-Amand (Cher): Imprimerie de Buissière frères, 1891, Paris: Imprimerie de Noizette, 1892]. Suat Parlar, *Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet* (İstanbul: Mephisto, 2005), σσ. 15-19. Taner Timur, 'Mavroyani Paşa Anlatıyor: Osmanlı Gizli Polis Örgütü Nasıl Kuruldu?', *Tarih ve Toplum* 1/6 (1984), 414-419.

36. E. Demirel, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan*, ὁ.π., σ. 123.

37. Polat Safi, *The Ottoman Special Organization - Teşkilat-ı Mahsusa: An Inquiry into Its Operational and Administrative Characteristics* (ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβή, Ankara: Bilkent University, 2012), σσ. 34-63. Ἡ Εἰδικὴ Ὑπηρεσία συχνὰ θεωρήθηκε ὁ πρόγονος τῆς σημερινῆς τουρκικῆς Ἑθνικῆς Ὑπηρεσίας Πληροφοριῶν (*Millî İstihbarat Teşkilâtı*), Ergun Hiçyılmaz, *Teşkilât-ı Mahsusa'dan MİT'e* (İstanbul: Varlık, 1990).

38. Ἐπὶ παραδείγματι, στὰ τέλη τοῦ δέκατου ἑβδόμου αἰῶνα, ἕνας χριστιανὸς ἀρχιπληλᾶτης (*sürücübaşı*), ὀνόματι Γιωργάκης, ὑπεύθυνος γιὰ τὰ ἀγόρια πὺν εἶχαν ἐπιλεχθεῖ γιὰ τὸ σῶμα τῶν γενιτσάρων, κατηγορήθηκε γιὰ κατασκοπία (*be-töhmalet-i cāsūsî*) καὶ τιμωρήθηκε μὲ θάνατο καὶ κατάσχεση τῆς περιουσίας του, Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât. Tahlil ve Metin* (1066-1116/1656-1704), Abdülkadir Özcan (ἐπιμ.) (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), σ. 535.

39. Γιὰ μιὰ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τῆς κατασκοπίας καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. Max Gunzenhäuser, *Geschichte des geheimen Nachrichtendienstes (Spionage, Sabotage und Abwehr). Literaturbericht und Bibliographie*, Schriften der Bibliothek für Zeitgeschichte, Heft 7 (Frankfurt am Main: Bernard & Graef Verlag für Wehrwesen, 1968), σσ. 40-44, 93-116. Robert Vögeli, *Spionage in der Gegenwart*, Schriftenreihe der Aktion für freie Demokratie, Band 1 (Kreuzlingen: Neptun, 1969), σσ. 23-24, 28-31, 38-40.

σκοπία καλεῖται «ἡ πρᾶξις ἣτις τελεῖται ὑπὸ παντὸς στρατιωτικοῦ, ὅστις ἀνιδιοτελῶς, ἰδίᾳ ἐκ πατριωτικῶν κινήτρων, ἢ ἰδιοτελῶς καὶ ἐπαχθῶς, ἐπὶ χρήμασιν ἢ ἄλλῃ ἀμοιβῇ, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἰδίας τακτικῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, λάθρᾳ καὶ κρύφα, μυστικῶς, ὑπὸ ψευδεῖς προφάσεις καὶ δι' ἀποκρύψεως τοῦ ἰδίου σκοποῦ, ὑπὸ μεταμφίεσιν καὶ συνήθως προσχήματι φίλου ἢ τουλάχιστον οὐδετέρου, ἐντὸς τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν ἢ τῆς στρατιωτικῶς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατειλημμένης χώρας ἢ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατεχομένων θέσεων ἐν ξένῃ ἐπικρατεῖᾳ, συλλέγει ἢ ἐπιχειρεῖ ὅπως συλλέξῃ πληροφορίας, δι' ὧν ἀποκαλύπτονται ὑποθέσεις καὶ πολεμικαὶ πράξεις ἢ σχέσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὑποκλέπεται πᾶν στοιχεῖον, ὅπερ ὁ ἐχθρὸς ἔχει συμφέρον ὅπως διασφαλίσῃ ὡς μυστικὸν καὶ ἀποκρύψῃ, ἵνα ἀνακοινώσῃ ταύτας εἰς τὸν διατάξαντα τοῦτον πολέμιον καὶ ἐντολέα αὐτοῦ»⁴⁰.

Τὸ στρατήγημα τῆς κατασκοπίας περιλαμβάνει τέσσερα στοιχεῖα: (α) τὸ ὑποκείμενο τῆς κατασκοπίας, (β) τὸ στοιχεῖο τῆς κρυφίας παράστασης, (γ) τὸ στοιχεῖο τῆς συλλογῆς ἢ ἐπιχείρησης συλλογῆς στρατιωτικῶν πληροφοριῶν, καὶ (δ) τὸ στοιχεῖο τοῦ δόλου (ὅταν ἡ κατασκοπία εἶναι ἀξιοποίηση). Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 46 περὶ Κατασκόπων, τοῦ Συμπληρωματικοῦ Πρωτοκόλλου Ι (1977) τῶν Συμβάσεων τῆς Γενεύης, κατάσκοπος θεωρεῖται μέλος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἐμπολέμου Μέρους ἐὰν συλλέγει ἢ ἀποπειρᾶται νὰ συλλέξῃ πληροφορίες στρατιωτικῆς ἀξίας ἐντὸς κατεχόμενης περιοχῆς ἀπὸ τὸ ἀντίπαλο Μῆρος «κρυφίως, ἐσκεμμένως καὶ ὑπὸ ψευδεῖς προφάσεις» (*through an act of false pretences or deliberately in a clandestine manner*)· εἰδμεν, ἂν συλληφθεῖ, διατηρεῖ τὸ δικαίωμα ἀναγνωρίσεώς του ὡς αἰχμαλώτου πολέμου⁴¹. Ὡς πρὸς τὸ νομικὸ καθεστῶς, ἡ κατασκοπία κατὰ τὴν ἐμπόλεμη σύρραξιν δὲν ἀποτελεῖ παραβίασιν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου⁴².

40. Κωνσταντίνου Χ. Βρυώνη, *Ἡ κατασκοπεῖα ὡς νόμιμον στρατήγημα πολέμου καὶ ὡς ἀξιοποιῶν στρατηγικὸν μέσον κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης τῆς πολιτείας. Συμβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου* (Αθήναι, 1960), σ. 24.

41. Δὲν θεωροῦνται κατάσκοποι: (α) στρατιωτικὸς πού κατὰ τὴν τέλεσιν πράξεων κατασκοπίας ἔφερε στολὴ τῶν ἐνόπλων τοῦ δυνάμεων, (β) στρατιωτικοὶ ἢ πολῖτες πού ἐκτελοῦν φανερά τὴν ἀποστολήν τους, (γ) στρατιωτικὸς πού ἔχει ἐπανελθεῖ στὶς ἐνοπλεις δυνάμεις πού ἀνήκει, γιὰ προγενέστερες πράξεις κατασκοπίας, (δ) στρατιωτικὸς, κάτοικος κατεχόμενης περιοχῆς πού συλλέγει ἢ ἀποπειρᾶται νὰ συλλέξῃ πληροφορίες (ἐκτὸς ἂν ἐνεργεῖ κρυφίως, ἐσκεμμένα καὶ ὑπὸ ψευδεῖς προφάσεις). Τὸ Συμπληρωματικὸ Πρωτόκολλο Ι κυρώθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν Ν. 1786/1988, πού δημοσιεύθηκε στὸ ΦΕΚ Α' 125/1988.

42. Συλληφθέντες κατάσκοποι δὲν ὑπόκεινται στὸ καθεστῶς τοῦ αἰχμαλώτου πολέμου. Τὸ ἔθνος πού προχωρᾷ στὴ σύλληψιν μπορεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ κατασκόπους σύμφωνα μὲ τὸ ἐθνικὸ του δίκαιο. Γιὰ τὴν ισχύουσα ἐλληνικὴ νομοθεσία βλ. Ποινικὸ Κώδικα (ΠΚ), ἄρθρα 146-147 περὶ Παραβίασης μυστικῶν τῆς Πολιτείας καὶ 148-149 περὶ Κατασκοπείας. Βλ. ἐπίσης Στρατιωτικὸ Ποινικὸ Κώδικα (ΣΠΚ), ἄρθρα 22-31 περὶ Ἑγκλημάτων Κατασκοπείας. Ἀντίστοιχα, γιὰ τὴν τουρκικὴ νομοθεσία βλ. τουρκικὸ ΠΚ (*Türk Ceza Kanunu*,

Γιὰ τὴ στοιχειοθεσία τῆς ἀξιοποίησης κατασκοπίας εἶναι ἀπαραίτητο τὸ στοιχεῖο τοῦ δόλου. Ἐπ' αὐτοῦ θεμελιώθηκε ἡ ἔννοια τῆς βούλησης τοῦ κατασκόπου γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν στρατιωτικῶν πληροφοριῶν καί, ἐπιπλέον, ἡ ἔννοια τῆς ἐπιδίωξης (σκοπὸς) ἀνακοίνωσης, μετάδοσης ἢ διαβίβασής τους στὸν πολέμιο, ἐπ' ὠφελεία τοῦ ὁποίου ἔγινε ἡ συλλογὴ. Ἡ πρόθεση ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὶς περιστάσεις, ἐὰν δὲν ἀποδεικνύεται διαφορετικὰ⁴³.

Ἡ ἀδυναμία μας νὰ ταυτοποιήσουμε τὸ ἄτομο πὺλ λειτούργησε ὡς μεσάζων-κομιστὴς τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη στὸν Αὐστριακὸ κομαντάντε καὶ νὰ γνωρίσουμε τὰ κίνητρα καὶ τὶς προθέσεις του μᾶς δημιουργεῖ ἐρωτηματικά. Εἰκάζουμε ὅτι ἡ ὑπόθεση δὲν πρέπει νὰ διέφερε πολὺ ἀπὸ ἐκείνη τῶν δύο Ὀθωμανῶν πὺλ προσποιούμενοι τοὺς χριστιανούς, φορώντας δηλαδὴ ἑλληνικὴ ἐνδυμασία, ἤθελαν «πρὸς περιέργειαν» νὰ ἐπιβιβασθοῦν σὲ αὐστριακὴ γολέττα καὶ νὰ μεταφερθοῦν ἀσφαλεῖς σὲ ὀθωμανικὴ ἐπικράτεια. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀστυνομίας, Ράδοβικ Μαυροβουνιώτης, ὑποπεύθηκε κατασκοπία καὶ ἀπαίτησε ἀπὸ τὸν Αὐστριακὸ πλοίαρχο νὰ τοῦ παραδώσει τοὺς δύο Ὀθωμανοὺς πρὶν ἀποπλεύσει, ὅπως καὶ ἔγινε (Ναύπλιο, 5 Δεκεμβρίου 1823)⁴⁴. Ἐπιπλέον, κι ἄλλες ἑλληνικὲς ἀναφορὲς κάνουν λόγο γιὰ κατασκοπευτικὲς δραστηριότητες ἀπὸ διῆθεν ἐμπόρους φυγάδες πὺλ ἐγκαταστάθηκαν στὸ Ναύπλιο⁴⁵. Ὁ ἴδιος ὁ Θ. Κολοκοτρώνης μάλιστα, σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 10^{ης} Ἰουνίου 1825 ἀπὸ τὴ Στεμνίτσα πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα, προειδοποιεῖ λέγοντας: «οἱ κατάσκοποι καὶ προδόται τῆς πατρίδος εὐρίσκονται αὐτοῦ, εἰς τὴν καθέδραν τῆς Διοικήσεως, εἰς τὸ Ναύπλιον, καὶ πράζετε ὅπως ὀρίζεστε»⁴⁶.

Ἐν κατακλείδι, τὸ ὀθωμανικὸ χειρόγραφο πὺλ ἐκδίδεται στὴν παρούσα μελέτη, παρουσιάζει στοιχεῖα μᾶς ὑπόθεσης πὺλ ἐκείνη τὴν ἱστορικὴ περίοδο θὰ χαρακτηριζόταν κατασκοπευτικὴ. Πέρα ἀπὸ τὴν πορεία τῆς μετάφρασης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ἡ ἔκθεση ἀναφέρει ρητῶς δύο φορὲς πληροφορίες πὺλ ἀποσπάστηκαν ἀπὸ αἰχμαλώτους. Στὴν πρώτη φάση τῆς ὑπόθεσης, ὁ ἄγνωστος πληροφοριοδότης μπορεῖ νὰ ἐνήργησε ἐσκεμμένα ἢ ἀπὸ ἴδιον ὄφελος, πρᾶγμα πὺλ δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸν κατατάξουμε ἀσφαλῶς στὶς τάξεις τῶν κρατικῶν κατασκόπων, μὲ ὅποια ἐπισημότητα ἐντεταλμένης ὑπηρεσίας μπορεῖ αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα νὰ εἶχαν τὴν γ' δεκαετία τοῦ

TCK), ἄρθρα 326-339 περὶ Ἐγκλημάτων κατὰ τῶν Συνόρων τοῦ Κράτους καὶ Κατασκοπίας (*Devlet Sınırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk*). Ὁ τουρκικὸς ΣΠΚ (*Askerî Ceza Kanunu, ACK*) σὲ περιπτώσεις κατασκοπίας ἐπιβάλλει τὶς ἴδιες ποινὲς μὲ τὸν ΠΚ, παραπέμποντας σ' αὐτόν.

43. Κ. Βρυώνη, *Ἡ κατασκοπεία*, ὅ.π., σ. 31.

44. Χ. Ρέππα, *Ἐποθέσεις κατασκοπίας*, ὅ.π., σ. 235, ἔγγρ. 136.

45. Χ. Ρέππα, *Ἐποθέσεις κατασκοπίας*, ὅ.π., σσ. 37, 188, ἔγγρ. 88.

46. Κ. Κοτσώνη, «Προσπάθειαι ἀναχαίτισεως τοῦ προελαύνοντος Ἱμπράιμ», ὅ.π., σ. 127.

δέκατου ἑνατου αἰώνα. Ἐπιχειρώντας νὰ διαλευκάνουμε τὴν ὑπόθεση, πρέπει νὰ ἐξετάσουμε καλύτερα τὴ φράση «μὲ κάποιον πλάγιο τρόπο» (*bir takrīble*, στίχ. 21)⁴⁷ ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ὁθωμανὸς συντάκτης τῆς ἔκθεσης γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἦρθε στὴν κατοχὴ τοῦ Αὐστριακοῦ ἢ ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. Ἡ ἐπιλογὴ τῆς συγκεκριμένης λέξης-κλειδὶ δημιουργεῖ ἀποχρῶσες ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ δόλου. Ἐπομένως ὑφίστανται καὶ τὰ τέσσερα στοιχεῖα ποὺ περιλαμβάνονται στὸ ἀξιόποινο στρατήγημα τῆς κατασκοπίας. Στὴ δεύτερη φάση τῆς ὑπόθεσης δέ, κρίνοντας ἀπὸ τὶς στοχευμένες κινήσεις παράδοσης πληροφοριῶν τοῦ ἀντιπάλου ἀπὸ τὸν –φαινομενικὰ μόνο– οὐδέτερο Αὐστριακὸ κομαντάντε, βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ ἓνα ἀδιάψευστο τεκμήριο κατασκοπευτικῆς δράσης.

47. *takrīb* (ἀραβ. προσέγγιση, μέσον, πλάγιος τρόπος, ἐπιτηδεῖως), Ἰωάννου Χλωροῦ, *Türkceden Rūmcaya Kāmūs-ı 'Osmanī*. Λεξικὸν τουρκο-ελληνικόν, τόμ. 1 (Κωνσταντινούπολις: Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον, 1899), σ. 542. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic, Arabic-English. Mu 'djamu 'l-lughati 'l-'arabiyyati 'l-mu 'asira, 'Arabī-Inklīzī*, J. Milton Cowan (ἐπιμ.) (Beirut: Librarie du Liban, London: McDonald & Evans, 1980), σ. 755.

Παράρτημα Α

Ἔκδοση ἤατ-1 Hümāyūn HAT.893.39416

Βασηβανlık Osmanlı Arşivi, İstanbul

|¹ Hüve

|² Vālī-i müşārūn ileyhiñ işbu kâ'imesiyle tercüme kâğıdı manzūr-ı hümāyūnum olmuşdur müşārūn ileyh İbrāhīm Paşa'nıñ Ḳoloḳoṭroni |³ nām mel'ūn-ile vāḳi' olan muḥārebese bundan aḳdemce ba'zı ḥavādiş kâğıdlarında muḥarrer idi ancak müşārūn ileyhñ oralarda |⁴ ilişemeyüb yine Anavarin'e gelmesi cāy-ı diḳḳatdır 'aceb mevcūd-ı ma'ıyyeti olan 'askeriniñ zaḥīresi ve sâ'ir mürettebâtıdan noḳşan |⁵ terettüb etmekten<n>den mi zarūrī icāb eylemiştir yogsa bir āḥar sebebe mi mebnīdir her neyse müşārūn ileyhñ buña dā'ir taḥrīrātı gelmedikce |⁶ bilinemez

|⁷ Devletlū 'ināyetlū übbehetlū 'āṭıfetlū re'fetlū veliyyū'n-ni'am keşirū'l-lūtf ve'l-kerem efendim sulṭānım ḥazretleri |⁸ cevāriyyet ve muḳteżā-yı me'mūriyyet-im üzre Mora derūnunda vuḳū'a gelen muḥārebāt ve sâ'ir ḥavādişātın taḥḳīḳına |⁹ ihtimām olunmak ve taḥşīş 'uşşāt-ı maḥzūleniñ aşl ḳuvvetü'z-zahirleri Anaboli ḳal'asıyla işbu Mesleng olub |¹⁰ ya'nī gerek bu ḥavālī tā Atina'ya varınca ve gerek Mora Cezīresi bütün bütün zabt ve teşhīr olunsadaḥi |¹¹ yine maṭmaḥ-ı naazarları olan işbu iki maḥall ellerinde iken cānlarını aḡzına alub şa'bu'l-'urūc olan cibāl-i |¹² Vetetektada? müteḥaşşın olarak bir vechile şüret-i nizāma girmeleri mümkünat umūrun olmayacağı mücerrebātıdan |¹³ olmak mülābesesiyle Anaboli ve derūnunda olan melā'īn sergerdegānıñ çigūnegī-i ḥālleri tafahḥuş |¹⁴ ve taḥşīḥ ḳılınmak ferīzadan olduğuna mebnī ḥālā Cidde ve Mora vālīsi 'aṭıfetlū el-Ḥācc İbrāhīm Paşa |¹⁵ ḥazretleriniñ muḳaddema Anavarin'den ḥareket ve esnā-yı rāḥda olan ḳaşabāt ve ḳurāyı taḥrīb ederek |¹⁶ Tırabolica ḳaşabasına 'azīmet edüb ḳaşaba-ı merḳūme öyle taḥaşşun edecek maḥall olmadıḡından derūnunda |¹⁷ bulunan keferē firār ederek müşārūn ileyh ḥazretleri dāḥil olmuş olduğubundan aḳdem Şalona cānibinde |¹⁸ ele geçen ba'zı dilleriñ taḳrīrlerinden taḥḳīḳ olunmuşıdı bundan aḳdemce müşārūn ileyh ḥazretleri iḳtiżā-yı ḥāle mebnī |¹⁹ Tırabolica'dan ḥareket ve 'avdet ve yine Anavarin tarafına 'azīmet edüb Tırabolica ḥāricinde Üçtepelere |²⁰ nām maḥallde muşādaḳatle sergerde-i eşḳiyā olan Ḳoloḳoṭroni mel'ūnıla ne-şüretde muḥārebe etmiş ve ne-vechile |²¹ ḡālib olmuş olduğubunu mübeyyin la'īn mesfūruñ Anaboli sergerdelerine yazmış olduğubunu mektūbu bir taḳrīble |²² Nemçe ḳumandanıñ eline geçmiş ve mersūm daḥi bir şüretini ḳapudan paşa bendelerine vērüb müşārūn ileyh daḥi |²³ şüret-i tercümesini taraf-

çākerīye irsāl êtmiş olduğundan me'ali muḥāt-ı 'ilm-i 'ālī-i veliyyü'n-ni 'amāneleri buyurulmak için ^{|24} işbu 'arīza-ı çākerānem derūnuna leffen taqdīm-i ḥākpāy-ı sāmīleri kılınmışdır tercüme-i mezkûre me'aline nazāran eşkiyā-yı ^{|25} maḥzûle derecesiz münhezim ve perīşān ve ḳatı külliyyetlü kefere vāşıl dārü'l-bevār olarak mübtelā-yı ^{|26} ḳahr u ḥizlān olmuşlar ise de müşārün ileyh İbrāhīm Paşa ḥazretlerinin sebebi nā-ma'lūm ola Tırabolica'da ilişemeyüb ^{|27} yine Anavarin'e ric'at eylemesi gāvurlara müceb kuvvet olarak Mora içinde bulunan Rūm-ili eşkiyāsından ^{|28} beş altı nefer ḳapudan ile dört biñ miḳdārı ḥaşerāt Mesleng imdādıyçün Şalona tarafına geçüb anda ^{|29} birikmiş olan kefereye iltihāk etmiş ve bu cihete mebnī melā'īne miknet ḥāşıl olarak içlerinden üçbiñ neferi ^{|30} ayrılıb diğēr 'arīzamda beyān olunduğu vechile ordu-yı bendegīyi basmak niyyet-i fāsidesiyle gelüb biḥamdihi Te'ālā ^{|31} münhezim<en> ve maḳhūren perīşān olmuş olduklarını yine kefere-i mesfūreden ḥayyen tutulan diller taḳrīr ve ḥattā ^{|32} müşārün ileyhiñ Tırabolica'da bırakmış olduğunu yaralı ve ḥastalar ile ba'zı eşyāsı gāvurlar tarafından aḥz olunduğunu ^{|33} ifāde ve tezkīr eyledikleri ma'lūm-ı ma'ālī-melzūm-ı dāverāneleri<n>de buyurulmak ma'razında taqdīm-i 'arż-ı ḥāl-i rıḳḳiyyet-me'āle ^{|34} ic-tisār olunmuşdur inşāallāhu Te'ālā ledā şerefi'l-vuşul bākī emr ü fermān ḥazret-i men lehü'l-emriñdir ^{|35} ft 23 Z(ü'l-ḥicce) [12]40

7 efendim] sultānım scripsit post efendim in marg. sup. scr. 12 mümkināt] mümkināt cod.

Παράρτημα Β

Ἔκδοση ἐπιστολῆς Θεόδωρου Κολοκοτρώνη 16.295

Ἀρχεῖο Ἱστορικῶν Ἐγγράφων

τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα

[φ.1']

¹ Πρὸς τὸ ἔξοχον ὑπουργεῖον τῶν πολεμικῶν·

² Κατὰ 22: τοῦ ἤδη λήγοντος πρωῒας πληροφορηθεὶς ἐκ γραμμάτων τῆς διοικήσεως ὅτι ὁ ἐχθρὸς ³ ἦτον νὰ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς Νεόκαστρον, ἀπεφάσισα νὰ δόσω γενικὴν μάχην περὶ ⁴ τὰ τρίκορφα ὁποῦ νικόντας τον νὰ τοῦ σικόσω τὴν ἐλπίδα τῆς ἐνώσεως· [spatium vacuum ca. 8 lit.] ⁵ ἐδιώρισα τὸν στρατηγὸν Δημίτρον πλαπούταν μὲ δύο χ(ι)λ(ιά)δες νὰ προκαταλάβῃ τὸ βαλτέτζι, ⁶ τοὺς στρατηγούς, Κανέλον δελιγιάνιν παπ(α) τζώνιν καὶ τὸν υἱὸν μου Γεναῖον με:3:χ:ιλι:(άδ)ες ⁷ νὰ προκαταλάβουν τὰ ταμπούρια τῶν τρικόρφων, καὶ τοὺς κυρίους ζημήν λόντον Νο ⁸ τὰρὰν πετιμεζὰν καὶ σολιώτιν με 4: χιλι:(άδ)ες· ὁποῦ ἦτον εἰς τὸ λεβίδι νὰ ἔλθουν εἰς ⁹ τὴν ἐπάνω χρέπα διὰ νὰ τοὺς μεταχειρισθῶ καθ' ἃ ἡ περίστασις τοῦ πολέμου ἤθελε ¹⁰ τὸ καλέσει. ὁ κολιόπουλος ἐγκαίρως προκατέλαβε τὴν διορισθεῖσαν θέσιν, οἱ ἐκ ¹¹ λεβιδίου ἔφθασαν τὸ ἴδιον ἐσπέρας εἰς τὴν χρέπαν, ὁ δὲ δελιγιάνιν παπ(α) τζώνιν ¹² καὶ Γεναῖος ἀπὸ κακὴν τίχην, λαβόντες καθ' ὁδὸν ἓνα γράμμα τοῦ ζηήμι, λόντου ¹³ καὶ Νοτὰρὰ ὁποῦ ἔγραφον πρὸς ἐμέ προτοῦ κινιθῶσι λέγοντας ὅτι ἀνέτιμοι ὦντες ¹⁴ δὲν δύνανται νὰ ἐκκινίσουν ἐκείνην τὴν ~~ώραν~~ ἡμέραν (τὸ ὅποιον βιασθέντες ἐκ-τόρθωσαν) ¹⁵ ὑποπτευθέντες ὁ Κανέλος καὶ Γεναῖος τὴν ἔλλειψιν ἐκείνην δὲν κατήλθον νῆκτα ¹⁶ διὰ νὰ προκαταλάβουν ὅλας τὰς ἀναγκαίας θέσεις τῶν τρικόρφων· [spatium vacuum ca. 4 lit.] ὁ ζηήμις ¹⁷ λόντος καὶ Νοτὰρὰς φθάσαντες κατὰ τὴν 22: τὸ ἐσπέρας εἰς χρέπαν ἀναψαν ταῖς ¹⁸ φωτιὰς ἐκ τῶν ὁποίων ἐπληροφορήθησαν οἱ ἐχθροὶ τὸν ἐρχομὸν τῶν στρατευμάτων ¹⁹ καὶ ἀπὸ γράμματα μαθόντες ὁ δελιγιάνιν καὶ γεναῖος τὸν ἐρχομὸν τοὺς ἅμα περὶ τὰ ²⁰ ξημερώματα, οἱ μὲν ἐχθροὶ ἐκινήθησαν ἐκ τριπολ(ιτζᾶς) νὰ προκαταλάβωσι τὰ τρίκορ ²¹ φα, οἱ δὲ δελιγιάνιν καὶ γεναῖος ἀκολούθησαν κατὰ τὴν διορίσιν μου τὸ αὐτὸ· [spatium vacuum ca. 5 lit.] ²² ἔφθασαν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν συγχρόνως, καὶ ἐκ τούτου δὲν ἐδινήθησαν οἱ ἐδική ²³ μας νὰ ὀχυρώσουν ὅλας τὰς ἀναγκαίας θέσεις τῶν τρικόρφων, ἀλλὰ μέρος ἐξ' αὐ ²⁴ τῶν προκατέλαβον ἢ ἡμέτεροι καὶ μέρος ἐκ τῶν ἰδίων οἱ ἐχθροὶ, καὶ ἄρχησεν ²⁵ ὁ ἀκροβολισμὸς, ἐκινήθη τότε ἐκ βαλτετζιου ὁ στρατηγὸς κολιόπουλος, διὰ νὰ ἔλθῃ ²⁶ εἰς τὸν πόλεμον περὶ τὸν κάμπον μεταξὺ τὸν ἀπήγγτισε τὸ ἱπικὸν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὸν ²⁷ ὀπισθογίρισε εἰς τὴν προτέραν τοῦ θέσιν· ἀκολούθως δὲ τὸν ἐμπόδισε τοῦ νὰ δώσῃ ²⁸ βοήθειαν. ἐγὼ ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὥραν εἶχα φθάσῃ εἰς χρέπαν, ὁδήγησα ²⁹ τὸν στρατηγὸν

νοταρὰν νὰ προκαταλάβῃ ἓνα τζουμάρι, καὶ τοὺς καπετανέους καλαβρύ³⁰ τῶν εἰς ἔν[α] ἄλλο πλευρὰ καὶ ἄνωθεν τοῦ γεναίου. ἡ μάχη ἠκολούθησεν ἀπὸ τὰς 12³¹ ἕως εἰς τὰς 7: ὥρας εἰς τὸ ταμπούρι τοῦ δελιγιάνι καὶ γεναίου· ὁ ἐχθρὸς ἕως τότε δὲν³² ἦτον ὅλος ἐνκεντρωμένος εἰς τὴν μάχην ἀλλ ἦτον καὶ ἐξαπλωμένος εἰς τὸν κάμπον³³ τῆς τριπολιτζᾶς διὰ θέρος, ἔστηλε ἐναλὰξ ἐκεῖνος ἀπὸ Τριπολιτζᾶν βοήθειαν εἰς³⁴ τοὺς ἐδικοὺς του, καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἀπάνω χρέπα εἰς τοὺς ἡμετέρους· εἰς τὰς 7: ἔστι³⁵ λα τὸν στρατηγὸν λόντον νὰ κατεβάσῃ τοὺς καλαβρυτινοὺς εἰς ἓνα παρακατηνὸν³⁶ τζουμάρι καὶ νὰ τοὺς ὀδιγίσῃ εἰς τὴν μάχην· κατ' ἐκίνην ἐγκεντρίσθησαν ὅλοι οἱ

[φ.1^v]

¹ ἐχθροὶ χωρὶς νὰ μίνη κἀνένας εἰς τριπολιτζᾶ, καὶ ὁ σκαταράπισ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἄρχησε ² ἡ προσβολὴ μὲ ὀρμὴν κατὰ τοῦ ταμπουρίου τοῦ γεναίου, ὁ γεναῖος ἀντέστη μὲ ὅλην τὴν γεναιότητα ³ καὶ ἐκεῖ ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ στρατηγὸς παπ(α) τζόνις, ὁ ἐχθρὸς τότε ὀδίγησε τὴν προσβολὴν καὶ ⁴ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη. ἡ θέσις τῶν στρατηγῶν λόντου καὶ νοταρὰ ἦτον πρεπόντως ὀχυρομένη· ⁵ εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ στρατηγοῦ λόντου ὀλίγον κάτωθεν ἦτον τοποθετημένος ὁ στρατηγὸς νοταρὰς, ὅς ⁶ τις μὴ δυνηθῇς νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ~~προβ~~ προσβολὴν ἐτράπι, καὶ συγχρόνως ὃ τε παπ(α) σταθούλι ⁷ ας καὶ Γεώργιος λαγκαδινός· κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν μὲ τὸ νὰ εἶχε φθάσῃ εἰς χρέπαν ἡ ὀπισθο⁸ φιλακήμας, ὃ τε βασιλείος Πετιμεζᾶς καὶ Σολιώτης, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς ἐκινεῖτο εἰς τὸν κάμπον πρὸς τὸ νε ⁹ ρὸν τῆς δαβιάς, διὰ νὰ πάρῃ τὰ ὀπίσθια τῶν ἐδικῶν μας, ἐκινίθην ὁ ἴδιος μετὰ τοῦ κυρίου ζαήμι, ¹⁰ πρὸς ἀντίκρουσιν ἐκείνων καὶ ἡπεράσπισιν τῶν ἡμετέρων· ἡ ἀνωτέρω τροπὴ τοῦ ταμπουρίου τοῦ ἀντιστρατηγοῦ ¹¹ νοταρᾶ, καὶ τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ ταμπουρίου τοῦ γεναίου, ἐπροξένισε τὴν γενικὴν τροπὴν τῶν ταγματῶν· [spatium vacuum ca. 5 lit.] ¹² ὅσον ἐγὼ καὶ ὁ ζαήμις ἐπροσπαθίσαμεν ὅσον οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ διεκινδύνευσαν, ὅσον ὁ δυστυχῆς ¹³ γεναῖος τρέχων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κατεσκοτώθη δὲν ἐδυνίθημεν νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν γενικὴν λιποτα ¹⁴ ξίαν [spatium vacuum ca. 2 lit.]· [spatium vacuum ca. 3 lit.] ἐκτὸς τοῦ παπ(α) τζώνι εἰς τὸν καιρὸν τῆς τροπῆς ἐχάσαμε τὸν Γεώργιον ἀλωνιστιώτην, Ν: ταμπα ¹⁵ κόπουλον, παπ(α) κώσταν μπούραν, παπ(α) σταθούλιαν, τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ νοταρὰ κωνσταντῖνον τζολακό ¹⁶ πουλον, καὶ ἄλλον μερικὸν [spatium vacuum ca. 1 lit.]· [spatium vacuum ca. 3 lit.] ὀλίγον ἔλιψε νὰ χάσωμε καὶ τὸν γεναῖον καὶ τοὺς στρατηγοὺς λόντον ¹⁷ δελιγιάνι καὶ Νοταρὰ, ὥστε ἡ μάχη νὰ εἰπωθῇ τῶν ἀξιοματικῶν. [spatium vacuum ca. 21 lit.] ¹⁸ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸ ταμπούρι τοῦ γεναίου ἐσκοτώθησαν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους τούρκον πεζοὶ εἰς τὸν καιρὸν ¹⁹ τῆς γενικῆς τροπῆς μας ἐσκοτώθησαν ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἄρκετοὶ σημαντικοὶ ἱππεῖς, καὶ μέρος πεζῶν· ²⁰ ἡ φθορὰ γενικὴ θεωρημένη ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλητέρα κατὰ ἀλήθειαν ἀπὸ ²¹ τὴν ἐδικὴν μας, τὶ τὸ ὄφελος ὁμῶς, ὅπου ἡμεῖς ἐχάσαμεν

τόσους σημαντικούς και την θέσιν, τὸ ἐσπέρας ^{|22} καὶ τὴν νύκτα τρέχοντας ἐγὼ καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μας ὀπλαρχιοὶ εἰς τὴν σύναξιν τῶν διασκορπισθέν ^{|23} τῶν στρατιωτῶν, ἐγὼ ἐκμίθην εἰς τὴν ἀλονίστενα, ὁ ζαήμις μὲ μέρος καλαβρυτινὸν καὶ κορινθίων ^{|24} ἄνωθεν τοῦ λεβιδίου, οἱ δὲ στρατηγοὶ λόντος καὶ Νοταρᾶς, ἐκμίθισαν εἰς τὰ βουνὰ τῆς ἀλωνίστενας χωρὶς ^{|25} κάπες εἰς τὴν βροχὴν, καὶ ἄσιτοι ὄλοιμας ὅπου καὶ προτίτερα ἐπηνούσαμεν, τέλος ἅμα πρωΐας ^{|26} ἦλθον πρὸς ἐμὲ, ὁ δελιγιάνης λόντος, καὶ Νοταρᾶς, εἰς ἀλωνίστεναν, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ τὴν δευ ^{|27} τέραν ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην, ἐκτάνθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς δαβιάς, ὀχύρωσα διὰ στρατιωτῶν ^{|28} τὸ διάσελο τῆς ἀλωνίστενας, ἐγὼ δὲ μετὰ τῶν εἰρημέων ὀπλαρχηγῶν ἦλθον εἰς τὴν βιτίναν, διὰ νὰ ^{|29} φροντίσω τὴν γενικὴν σίνταξιν, ἐκεῖ ὁδηγηθεὶς ἔφθασε καὶ ὁ ζαήμις· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς, δὲν ἐκί ^{|30} νίθη ~~κατὸν~~ διὰ τῆς ἀλωνίστενας, ἀλλ' ἐκδικίθη ἕως εἰς τὴν πιάνα, καὶ χρυσοβίτζι θερίζων καὶ πυρπολῶν ^{|31} ὑποπτευθέντες μήπως κινιθῇ κατὰ τῆς διμιτζάνης, πληροφορημένος ὅτι τὸ χωρίον αὐτὸ εἶναι ἢ ὀχυ ^{|32} ρωτέρα χώρα τῆς καρυτένης, φθάσας κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ ὁ στρατηγὸς πλαπούτας, ὁ μὲν ^{|33} κύριος ζαήμις καὶ στρατηγοὶ δελιγιάνης Νοταρᾶς, πλαπούτας καὶ γεναίος, μὲ περίπου τῶν δύο χιλ(ιά)δων ^{|34} στρατιωτῶν, ἀπεστάλησαν σήμερον πρὸς τὰ ξημερώματα νὰ προκαταλάβουν τὴν εἰρημένην ^{|35} κομόπολιν, μὲ ἀπόφασιν ἢ νὰ νικήσουν ἢ νὰ ἀποθάνουν. ἐγὼ δὲ βαστάσας μαζί μου καὶ τὸν στρατηγὸν ^{|36} λόντον ἔμεινα ἔξω διὰ νὰ φροντίσωμεν νὰ συνάξωμεν τοὺς διασκορπισθέντας στρατιώτας, [φ.2']

^{|1} [spatium vacuum ca. 14 lit.] γενικότερως εἰς τὴν στρατολογίαν. [spatium vacuum ca. 3 lit.] οἱ καρυτινοὶ στρατιώταις, ἐξαιτίας τῆς προφυλά ^{|2} ξεως τῶν φαιμελιῶν τοὺς διεσκορπίσθησαν. ἀπὸ τοὺς κορινθίους ἔμειναν πολλὰ ὀλίγοι ἔλιψαν καὶ ^{|3} οἱ περισσότεροὶ καλαβρυτινοὶ, ἢ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν λόντου καὶ νοταρὰ ξένοι ἔμειναν ἀδιάλυτοι, ὁ πε ^{|4} τιμεζὰς καὶ σολιώτης περὶ τὴν γρανίτζαν, καὶ εἰς τὸ διάσελο τῆς κοντούσας, διατάξας καὶ αὐτοὺς νὰ ^{|5} προχωρίσουν [spatium vacuum ca. 3 lit.]. [spatium vacuum ca. 3 lit.] ἔγραψα καὶ εἰς τὴν κόρινθον καὶ εἰς τὰ καλάβρυτα, πρὸς τοὺς προκρίτους καὶ πρὸς ^{|6} τοὺς ὀπλαρχηγούς, νὰ εὐγουν ὅλοι εἰς τὰ ἄρματα, καὶ νὰ φέρουν ὅπου τὸ στρατόπεδον ὅλους τοὺς ^{|7} ὀπλοφόρους, ἀπὸ τὸν στρατηγὸν πλαπούτα ἔφυγον κρυφίως ὅλοι ἢ φαναρίζαι καὶ ἀρρκάδιοι ^{|8} καὶ ἔμεινε μὲ 500: [spatium vacuum ca. 5 lit.] ἐγκρίνω τὸ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γκενεράλ φαβιὲ τακτικὸν σῶ ^{|9} μα νὰ γυμνοσθῇ πρῶτον πρεπόντως, νὰ τοῦ ἐτίμασθῇ ἡ ἀρτιλιερία καὶ τὸ ἱππικὸν καὶ ^{|10} τότε νὰ ἐξέλθῃ, διὰ νὰ μὴ διακινδυνεύσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς ταξεῶς μας. [spatium vacuum ca. 5 lit.] ^{|11} σὰς βεβαῖω, ὅτι οὔτε ἐγὼ οὔτε ἢ ὑπὸ τὴν ὁδὴν μας ὀπλαρχιοὶ δὲν ἐχάσαμεν τὴν ^{|12} σταθερότητα καὶ ἀπόφασιν ἢ νὰ νικήσωμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς ^{|13} ἐξ' αἰτίας τῆς παρελθούσης ἀδρανείας καὶ ἀφροντισίας ἔφθασε νὰ ἐγκεντρισθῇ εἰς τὸ κέν ^{|14} τρον τῆς Πελοποννήσου,

καὶ οἱ πελοπονίσιοι ἐξ' αἰτίας τῶν φαμελιῶν πρὸς τὸ παρὸν βρα^{|15} δέως συνά-
ζονται παρακαλεῖται, ἡ σεβαστήμας διοίκησις, νὰ διατάξῃ τὸν καρὰ τὰσιον καὶ
ὁ^{|16} σους ἄλλους εὐρίσκονται εἰς τὰς νήσους νὰ τρέξουν πανστρατιὰ, καὶ διελ-
θόντες ὅλην τὴν ἀργολίδα^{|17} καὶ τὰ περὶ τὴν ἀργολεῖδα μεθόρια τῆς κορινθίας
στρατολογούντες νὰ φθάσουν ταχέ(ω)ς με^{|18} δέκα χιλιάδες, ὅπου τὸ στρατό-
πεδον. καὶ ἂν ἀγαπᾶται τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος ἐνεργίσα^{|19} τέ το τάχιστα·
[spatium vacuum ca. 17 lit.] σᾶς ἔγραψα καὶ προτίτερα καὶ ἤδη ἐπαναλαμβάνω
^{|20} ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ φροντίσῃ ἡ διοίκησις νὰ συντάξῃ ἐν σῶμμα διοκο-
σίῳν ἱππέ^{|21} ὦν καὶ νὰ τὸ ἀποστήλῃ τάχιστα εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ὁποῖον θέλει
χρησιμεύσῃ μεγάλως. [spatium vacuum ca. 2 lit.] ^{|22} ὑπερτάτη διοίκησις· ἔχω
σαράντα ἡμέρας ὅπου παρατηρῶ με^{|23} τὸ γιαλὶ καὶ δὲν εὐρίσκω^{|23} πελοποννησί-
ους ἀξιωματικούς, οὔτε στρατηγούς οὔτε ἀντιστρατιγούς χιλιάρχους καὶ κα-
θεξῆς διὰ νὰ^{|24} συμπολεμίσω μετ' αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' εὐρίσκω πατριώ-
τας οἱ ὅποιοι ἀξιώματα δὲν^{|25} ζητοῦν ἀλλὰ τρέχουν με^{|25} ἐνθουσιασμόν καὶ πα-
τριωτισμόν, ἢ νὰ νικήσουν ἢ νὰ ἀποθάνουν. [spatium vacuum ca. 4 lit.] ^{|26}
τουτο μὴ σὰς πιάξῃ ἐπειδὴ εἶναι ἰδιωμάμου νὰ λέγω τὴν ἀλήθειαν με^{|26} εἰλικρί-
νειαν· [spatium vacuum ca. 3 lit.] ^{|27} ἡ ἐπαρχία τῆς κορίνθου δὲν ἐπιράχθη τώρα
εἰς τὸν πόλεμον, καὶ εἶναι καὶ οἱ χριστιανοὶ^{|28} ἄσιτοι ἀπὸ τὰ ὀσπητιάτων· ὅθεν
λάβεται πρόνοιαν νὰ διατάξεται ἐκεῖ νὰ σταλῶσι^{|29} αὐτόσε πεντακόσια ζῶα
διὰ νὰ φορτοθοῦν ἀπὸ τζαροῦχια τζεπχανέ, καὶ παξιμά^{|30} δι καὶ σινδροφευμένα
με^{|30} στρατιώτας αὐτόθεν νὰ μᾶς προφθάσουν ὅπου εἶναι τὸ στρατό^{|31} πεδον,
ἐπειδὴ καὶ ξυπόλητοι εἴμεθα καὶ ἤδη ἔχομεν τόσας ἡμέρας ὅπου ζῶμεν με^{|31} ψά
^{|32} νιν καὶ κρέας· μάλιστα ἡ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μου στρατιώται εἶναι διόλου νι-
στηκοί· [spatium vacuum ca. 7 lit.] ^{|33} ἐλπίζω εἰς τὴν θεῖαν βοήθειαν νὰ νική-
σωμεν τὸν ἐχθρὸν καθότι ἡ Πελοπονίσιοι δὲν^{|34} ἐδύλιασαν ἀπὸ τὸν σατράπιν·
εἰμὴ τὰ κινήματα τοῦ τὰ ὀρμητικὰ τὰ κάμνει νὰ τραβιῶνται
[φ.2^v]

^{|1} διὰ νὰ προφυλάττουν ταῖς φαμιλίαις των, διὰ τὰς ὁποῖας ἂν εἶχον ἓνα μέρος
ἀσφαλές νὰ τὰς^{|2} βάλουν ἢ ἀράπιδες δὲν ἤθελε ζῖσουν οὔτε τρεῖς ὥρας·

^{|3} τη: 26: ἰουνίου εἰς βιτίναν·

^{|4} ὁ πατριώτης

^{|5} θ: κολοκοτρόνης

f. 1^r

7 ζαήμιν] " add. sup. η scr. 12 ζαήμι] " add. sup. η scr. 16 ζαήμης] " add. sup. η scr.
18 τὸν ἐρχομόν] τῶν ἐρχομῶν a. corr. 29 προκαταλάβη] προκατᾶλάβη a. corr.

f. 1^v

9 ζαήμι] " add. sup. η scr. 23 ζαήμης] " add. sup. η scr. 29 ζαήμης] " add. sup.
η scr. 31 διμιτζάνης] διμιτζάνας a. corr. 33 ζαήμης] " add. sup. η scr.

Βιβλιογραφία

Α. Δημοσίευτη πηγή

HAT.893.39416 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul)

Β. Έλληνόγλωσση

Βακαλόπουλος, Απόστολος, «Η επανάσταση κατά το 1825», *Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τόμ. 12 (Αθήναι: Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, 1975), 373-405.

Βρυώνης, Κωνσταντῖνος Χ., *Ἡ κατασκοπεΐα ὡς νόμιμον στρατήγημα πολέμου καὶ ὡς ἀξιοποιον στρατηγικὸν μέσον κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης τῆς πολιτείας. Συμβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου* (Αθήναι, 1960).

Γιανναροπούλου, Ἰωάννα Κ., «Ὁ Ἱμπραήμ εἰς τὴν Τρίπολιν», *Μνημοσύνη* 1 (1967), 100-122.

Δεληγιάννης, Κανέλλος, *Ἀπομνημονεύματα*, 3 τόμ., στὸ Γ. Τσουκαλᾶς (σημειώσεις), *Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21*, Ἑμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης (ἐπιμ.), τόμ. 16-18 (Αθήναι: Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γ. Τσουκαλᾶ καὶ Υἱοῦ «Βιβλιοθήκη», 1957).

Θεοφανίδης, Ἰωάννης, *Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον. Εἴκοσιπενθήμερος περιοδικὴ ἔκδοσις*, τόμ. 1, σειρὰ Α΄, τεῦχος Θ΄ (1936).

Κόκκινος, Διονύσιος Α., *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις*, 12 τόμ. (Αθήναι: Μέλισσα, 1956-1960).

Κολοκοτρώνης, Γενναῖος Θ., *Ἀπομνημονεύματα*, στὸ Γ. Τσουκαλᾶς (ἐκλογή), *Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21*, Ἑμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης (ἐπιμ.), τόμ. 10 (Αθήναι: Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γ. Τσουκαλᾶ καὶ Υἱοῦ «Βιβλιοθήκη», 1955).

Κολοκοτρώνης, Γενναῖος, *Ἀπομνημονεύματα (χειρόγραφον δεῦτερον 1821-1862). Εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις ὑπὸ Ἑμμαν. Γ. Πρωτοψάλτη διευθυντοῦ Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ὑφηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν*, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους 2 (Αθήναι: Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, 1961, ἀνατ. 2007).

Κολοκοτρώνης, Θεόδωρος, *Διήγησις συμβάντων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770 ἕως τὰ 1836. Φωτομηχανικὴ ἐπανεκδόσις (ἐκ τῆς α΄ ἐκδόσεως). Εἰσαγωγή-εὔρετήριον-ἐπιμέλεια Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου δ.Φ.*, Ἐπιστημονικὴ Βιβλιοθήκη 3 (Αθήναι: Ἑταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, 1981).

Κολοκοτρώνης, Ἰωάννης Θ., *Ἑλληνικὰ ὑπομνήματα ἤτοι ἐπιστολαὶ καὶ διάφορα ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἀπὸ 1821 μέχρι 1827 συλλεγένητα μὲν ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου Ἰωάννου Θ. Κολοκοτρώνη ἐκδοθέντα δὲ ὑπὸ Χ.Ν. Φιλαδελφέως* (Ἀθήνησιν: Τυπογραφεῖον Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, 1856).

Κοτσώνης, Κωνσταντῖνος Λ., «Προσπάθειαι ἀναχατίσεως τοῦ προελαύνοντος Ἱμπραήμ ἀπὸ Μεσσηνίαν πρὸς Τριπολιτσάν (20 Μαΐου - 10 Ἰουνίου 1825)», *Πρακτικά τοῦ Α΄ Συνεδρίου Ἀρκαδικῶν Σπουδῶν (Τρίπολις, 14-15 Δεκεμβρίου 1974)*, *Πελοποννησιακὰ Παράρτημα 2* (Ἀθῆναι: Ἑταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, 1976), 88-127.

Κοτσώνης, Κωνσταντῖνος Λ., *Ὁ Ἱμπραήμ στὴν Πελοπόννησο*, Ἐπιστημονικὴ Βιβλιοθήκη 8 (Ἀθῆναι: Ἑταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, 1999).

Λαζαρόπουλος, Ἰωάννης, «Ἀνέκδοτοι ἱστορικαὶ σελίδες. Ἡ μάχη τῶν Τρικώρων», *Ἀρκαδικὸν Ἡμερολόγιον, Ἐτήσια Εἰκονογραφημένη Ἔκδοσις, Ἐφημ. Ἀρκαδικὸς Τύπος* (Τρίπολις, 1937), 76-84.

Οἰκονόμου, Μιχαήλ, *Ἱστορικὰ τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας ἢ ὁ ἱερὸς τῶν Ἑλλήνων ἀγών. Ἐπιμέλεια-εἰσαγωγή-εὑρετήριο Ἰωάννης Γιανναροπούλου – Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου*, Δημόσια Βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς Δημητσάνης 3 (φωτομηχανικὴ ἐπανάκδοσις, Ἀθῆναι, 1976).

Παπατσώνης, Παναγιώτης, *Ἀπομνημονεύματα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι τῆς βασιλείας Γεωργίου Α΄. Εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις ὑπὸ Ἐμμαν. Γ. Πρωτοψάλτη* διευθυντοῦ Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους 1 (Ἀθῆναι: Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, 1960).

Πρωτοψάλτης, Ἐμμανουήλ Γ., *Ὁ Γεώργιος Χριστιανὸς Gropius καὶ ἡ δράσις αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Μελέτη ἱστορικὴ. Ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβὴ ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* (Ἀθῆναι, 1947).

Ρέππας, Χρήστος, *Υποθέσεις κατασκοπίας κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821. Ἀρχεῖα καὶ Κείμενα* (Ἀθῆναι, 2012).

Ρηγόπουλος, Θεόδωρος, *Ἀπομνημονεύματα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ ἔτους 1881. Ἐν παραρτήματι ἀνασκευὴ τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων» τοῦ Ἀντ. Πρόκες-Ὅστεν, Ἀθανάσιος Θ. Φωτόπουλος (εἰσαγωγή-ἐπιμέλεια-εὑρετήριο)* (Ἀθῆναι, 1979).

Σοὺν Τσού, *Ἡ τέχνη τοῦ πολέμου*, Ρένα Λέκκου-Δάντου (μτφρ.) – Δημήτρης Μπουραντὰς (πρόλογος) (Ἀθῆναι: Μίνωας, 2015).

Σπηλιάδης, Νικόλαος, *Ἀπομνημονεύματα συνταχθέντα ὑπὸ Ν. Σπηλιάδου διὰ τὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν Νέαν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, ἐκδίδονται δὲ ὑπὸ Χ.Ν. Φιλαδελφέως εἰς πέντε τόμους*, 3 τόμ. (Ἀθήνησιν: Τυπογραφεῖον Χ.Ν. Φιλαδελφέως, 1851-1857).

Στασινόπουλος, Χρήστος Α., *Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*, 6 τόμ. (Ἀθῆναι: Δεδεμάδης, 1975).

Φραντζῆς, Ἀμβρόσιος, *Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1715, καὶ λήγουσα τὸ 1837. Διηρημένη εἰς τόμους τέσσαρας συγγραφεῖσα παρὰ Ἀμβροσίου Φραντζῆ Πρωτοσυγκέλλου τῆς πρώην*

Χριστιανουπόλεως ἐπαρχίας (Ἀρκαδίας), καὶ ἐκδοθεῖσα παρ' αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων προσφωνηθεῖσα δὲ τῷ Μεγαλειοτάτῳ Βασιλεῖ τῆς Ἑλλάδος Ὅθωνι τῷ Α', 4 τόμ. (τόμ. 1-2, Ἀθῆναι: Τυπογραφία Ἡ Βιτώρια τοῦ Κωνστ. Καστόρη καὶ Συντροφίας, 1839, τόμ 3-4, Ἀθῆναι: Τυπογραφία Κ. Ράλλη, 1841).

Χλωρός, Ἰωάννης, *Türkceden Rūmcaya Kāmūs-ı 'Osmanī*. Λεξικὸν τουρκο-ελληνικόν, 2 τόμ. (Κωνσταντινούπολις: Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον, 1899-1900).

Χρυσανθόπουλος, Φώτιος (Φωτάκος), *Απομνημονεύματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως συγγραφέντα μὲν ὑπὸ Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου πρώτου ὑπασιπιστοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη ἐκδοθέντα δὲ ὑπὸ Σταύρου Ἀνδροπούλου ἀρεοπαγίτου*, 2 τόμ. (Ἀθῆναι: Τυπογραφεῖον Π.Δ. Σακελλαρίου, 1899).

Γ. Ξενόγλωσση

Anhegger, Robert, 'Martoloslar Hakkında', *Türkiyat Mecmuası* 7-8/1 (1940-1942), 283-320.

‘Āşīkpaşazāde, *Tevārīh-i Āl-i 'Osman*, ‘Ālī Beg (ἐπιμ.), *Tevārīh-i Āl-i 'Osman* 'dan ‘Āşīkpaşazāde Tārīhi [İstanbul: Maṭba‘a-ı ‘Āmire, AH 1332 (AD 1913)].

Bagheri, Saeed, 'Devlet Akli'nın Bir Yansıması Olarak Osmanlı Gizli Polis Teşkilatı', *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16/1-2 (2012), 87-106.

Balcı, Sezai, *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası* (ἀδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006).

Bilim, Cahit, 'Tercüme Odası', *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 1 (1990), 29-43.

Canard, Marius, 'Djāsūs', *Encyclopaedia of Islam*², τόμ. 2 (Leiden, E.J. Brill), 486-488.

Cevdet Paşa, Ahmed, *Ta'rīh-i Cevdet*, 12 τόμ. [Der-Sa'ādet: Maṭba‘a-ı 'Osmaniyye, AH 1309 (AD 1891/2)].

Dede Korkut, *Dedem Korkudun Kitabı*. *Kitab-ı Dedem Korkut âlâ Lisan-i Taife-i Oğuzan*, Orhan Şaik Gökyay (ἐπιμ.) (İstanbul: Kalcı, 2006).

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Te'lif-i Muhammed Paşa El-defteri*, *Nesayihu'l-vüzerâ ve'l-ümerâ veya Kitâb-ı Güldeste*. *Nizâm-ı Devlet'e Müteallık Risâle*, Hüseyin Ragıp Uğural (ἐπιμ.), *Devlet Adamlarına Öğütler. Osmanlılarda Devlet Düzeni* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1969).

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*. *Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Abdülkadir Özcan (ἐπιμ.) (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995).

Demirel, Emin, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler* (İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2002).

Eravcı, Hacı Mustafa, 'Gelibolulu Mustafa 'Âlî'nin Nushatü's-Selâtinde 1578-1579 Trans-Kafkas Seferinde Dair Eleştirileri ve Bunların Tarihi Önemi', *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (2001), 31-40.

Eroğlu, Haldun, 'Klasik Dönemde Osmanlı Devletinin İstihbarat Stratejileri', *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 34/22 (2003), 11-33.

Gunzenhäuser, Max, *Geschichte des geheimen Nachrichtendienstes (Spionage, Sabotage und Abwehr). Literaturbericht und Bibliographie*, Schriften der Bibliothek für Zeitgeschichte, Heft 7 (Frankfurt am Main: Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, 1968).

Gürkan, Emrah Safa, *Espionage in the 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman-Habsburg Rivalry* (ἀδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Washington: Georgetown University, 2012).

Hiçyılmaz, Ergun, *Teşkilât-ı Mahsusa'dan MÎT'e* (İstanbul: Varlık, 1990).

İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*, Şerafettin Turan (ἐπιμ.) (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991).

İlter, Erdal, 'Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XX. Yüzyıllar)', *Avrasya Dosyası* 8/2 (2002), 233-253.

İnalcık, Halil, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1954¹, 1987²).

Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi. Şimdiye Kadar Elde Edilememiş Olan Tarihi Eserin Tamamı*, Ali Kemalî Aksüt (ἐπιμ.) (İstanbul: Vakıf Matbaası, 1939).

Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)* (İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1998).

Kütükoğlu, Mübahat S., 'Osmanlı Diplomatîğinde Birbiri Yerine Geçen Belgeler: Arıza-Kaime, Tahrirat-Şukka', *Osmanlı-Türk Diplomatîği Semineri (30-31 Mayıs 1994). Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Araştırma Merkezi (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1995), 91-112.

[Mavrogénis, S.], *La police secrète en Turquie. Étude historique et anecdotique* [Saint-Amand (Cher): Imprimerie de Buissière frères, 1891, Paris: Imprimerie de Noizette, 1892].

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Nuri Akbayan – Seyit Ali Kahraman – Yücel Demirel (ἐπιμ.), 6 τόμ. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996).

Neşri, Mehmed, *Kitâb-ı Cihan-nümâ. Neşri Tarihi*, Faik Reşit Unat – Mehmed A. Köymen (ἐπιμ.), 2 τόμ. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995).

Nizām al-Mulk, *The Book of Government or Rules for Kings. The Siyāsat-nāma or Siyar al-Mulūk of Nizām al-Mulk*, Hubert Darke (μτφρ.) (New Heaven: Yale University Press, 1960).

Nizāmü'l-mülk, *Siyâset-nâme*, Mehmet Altay Köymen (έπιμ.) (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999).

Özcan, Abdülkadir, 'Casus', *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, τόμ. 7 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 166-169.

Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hânedanlar. Türkiye (1074-1990)*, τόμ. 2 (3^η επανξημένη έκδοση, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005).

Parlar, Suat, *Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet* (İstanbul: Mephisto, 2005).

Pehlivanlı, Hamit, 'Osmanlılarda İstihbaratçılık', Hasan Celâl Güzel – Kemal Çiçek – Salim Koca (έπιμ.), *Türkler*, τόμ. 13 (Ankara: Yeni Türkiye, 2002), 653-667.

Safi, Polat, *The Ottoman Special Organization - Teşkilat-ı Mahsusa: An Inquiry into Its Operational and Administrative Characteristics* (άδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Ankara: Bilkent University, 2012).

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, Mehmet İpşirli (έπιμ.), 2 τόμ. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999).

Sun Tzū, *The Art of War*, Lionel Giles (μτφρ.) (Pax Librorum, 2009).

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullâh Efendi, *Şânî-zâde Târîhi (1223-1237 / 1808-1821)*, Ziya Yılmaz (έπιμ.), 2 τόμ. (İstanbul: Çamlıca, 2008).

Şânîzâde Mehmed 'Aṭâ'u'l-lâh Efendi, *Ta'rîh-i Şânîzâde*, 4 τόμ. [İstanbul: Cerîde-i Hâvâdis Matba'ası, AH 1284-1291(AD 1867/8-1874/5)].

Tayfur, Fatih, *Osmanlı Belgeleri Işığında 1821 Rum İsyanı ve Buna Karşı Oluşan Tepkiler* (άδημοσίευτη μεταπτυχιακή διατριβή, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2003).

Timur, Taner, 'Mavroyani Paşa Anlatıyor: Osmanlı Gizli Polis Örgütü Nasıl Kuruldu?', *Tarih ve Toplum* 1/6 (1984), 414-419.

Vögel, Robert, *Spionage in der Gegenwart*, Schriftenreihe der Aktion für freie Demokratie, Band 1 (Kreuzlingen: Neptun, 1969).

Wehr, Hans, *A Dictionary of Modern Written Arabic, Arabic-English. Mu'djamu'l-lughati'l-'arabiyyati'l-mu'aşira, 'Arabî-Inklîzî*, J. Milton Cowan (έπιμ.) (Beirut: Librarie du Liban, London: McDonald & Evans, 1980).

[illegible]

SUMMARY

Dr Georgios C. Liakopoulos, *Espionage in the revolted Peloponnese? An unpublished Ottoman report on Theodoros Kolokotronis' letter on the Trikorfa Battle (Summer 1825)*

The present article examines a case of espionage during the Greek War of Independence as revealed in two documents: a hitherto unpublished Ottoman report (*‘arīza*) (doc. HAT.893.39416, Prime Ministry Ottoman Archives, Istanbul) written by an unknown scribe from Nauplion to the Grand Vizier Benderli Meḥmed Selīm Sırrī Paşa dated in AH 23 Zū’l-ḥicce 1240 (AD 8 August 1825); and the letter of Theodore Kolokotronis (doc. 16.295, Archive of Historical Documents, Historical and Ethnological Society of Greece, Athens) written from Vytina to the Ministry of War in Nauplion on 26 June 1825, which has previously been published by I. Lazaropoulos (1937). The Ottoman report gives an account of the military situation in revolted Greece and makes special mention of a letter by Theodore Kolokotronis on the battle of Trikorfa that found its way to the informant through an Austrian captain in Nauplion. This battle, which took place between the Greek revolutionaries and Ibrahim Pasha of Egypt on 23 June 1825, is presented in detail in the letter, which is re-edited here (with some corrections). It is reasonable to assume that this is the letter the Ottoman report refers to. Given the lack of International Law to cover espionage in the early nineteenth century, the article examines how the Ottoman and the Greek authorities dealt with such matters. The unnamed mediator, who removed Kolokotronis' letter and handed it over to the Austrian captain, cannot be securely identified as a spy, though the use in the report of the phrase “by oblique means” (*bir takrīble*) implies perfidy. Thus the motive remains unclear. What is clear, however, is that this case involves some kind of spying activity, as it was the ostensibly neutral Austrian captain that handed the letter to the Ottoman scribe.

Τριπολιτσά. Γκραβούρα από τὸ βιβλίο τοῦ Christopher Wordsworth,
Greece: pictorial, descriptive and historical, London 1882